

PB-PP
BELGIE(N) - BELGIQUE

APR | MAI | JUNI 2019

www.vriendeniff.be
vriendeniflandersfields@ieper.be

69

VIFF

magazine

Postadres VIFF: Kenniscentrum IFPM
Sint-Maartensplein 3, B-8900 Ieper – 057 / 23 94 50
Klantnr. 4 421 625 – Erkenningsnummer: P3A9021

I N H O U D S T A F E L

EDITORIAAL	
Na de verdragen de wederopbouw (Gilbert Ossieur)	03
GELUKWENSEN	
Paul Breyne, 'Officer of the British Empire' (de redactie)	04
UIT HET MUSEUM	
Sassoon compleet! (Piet Chielens)	06
Sigfried Sassoon in de IFFM-bibliotheek (Piet Chielens)	11
MEMORIAL CHAIRS: EEN OORLOG LAAT LEGE STOELN NA	
De stoelen van Botswana, Brazilië en Zimbabwe (Annick Vandenbilcke)	13
OORLOG OP HET SCHERM	
Nooit oud meer. Nooit dood meer (Chris Spriet)	17
REISVERSLAG	
'La guerre est finie...' (Jan Breyne)	22
WIJ GEDENKEN	
Remembrance voor de ongeletterden (Geert Spillebeen)	28
Gelegenheidsgedicht 'De pijn van de gedicteerde liefde' (Willy Verhegghe)	29
De slag van Merkem op 17 april 1918 (Marc Verkest)	30
DE NAMENLIJST	
Odyssee met de Trans-Hertogenwald (Patrick Rapoye)	31
ONTROERPARCOURS	
Maloulaan, winter 1917. Een impressie (Chris Spriet)	37
BOEKBESPREKING	
1919 – Een jaar van onvrede (Geert Spillebeen)	39
Zo beleefden 'mensen van hier' de gruwel (Jan Breyne)	41
Het verhaal van Maurice (meegedeeld)	43
TEN SLOTTE	
Recovering the Past (Jan Breyne)	44
WO I-slagveld Bellewaerde Ridge definitief beschermd (meegedeeld)	45

Foto cover:

- boven: De VIFF's tijdens hun bezoek aan de spiegelzaal van het paleis van Versailles © Gilbert Ossieur;

- onder: Fragment van het schilderij van William Orpen dat de ondertekening van het Verdrag van Versailles voorstelt © IWWM.

Backcover:

- boven: VIFF bij het Trianon Palace, thans Waldorf Astoria, in Versailles © Gilbert Ossieur.

- onder: 7 mei 1919 - Lloyd George komt aan bij het Trianon Palace waar de tekst van het verdrag door de Franse premier aan de Duitse delegatie wordt voorgelezen. © KC IFFM.

Redactieraad

Jan Breyne (janbreyne@telenet.be)
redactieverantwoordelijke

Annie Decoene (anniedecoene@hotmail.com)
Marc Dejonckheere (marc2.dejonckheere@telenet.be)
Ludwich Devlieghere (ludwich.devlieghere@pandora.be)
Gilbert Ossieur (gilbert.ossieur@skynet.be)
Geert Spillebeen (geert.spillebeen@euronet.be)
Pieter Trogh (pieter.trogh@leper.be)

Verantw. uitgever

Gilbert Ossieur, gilbert.ossieur@skynet.be
Wieltje 11, 8900 Ieper

Vorm B.AD

Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun tekst. Voor gehele of gedeeltelijke overname is toestemming van de auteur vereist.
Deadline voor volgende aflevering: 28/08/2019
Mail uw bijdrage naar flash@vriendeniff.be.

 www.facebook.com/VriendenFriendsIFF
 twitter.com/VIFF_IFFM_leper

E D I T O R I A A L

NA DE VERDRAGEN DE WEDEROPBOUW

VERSAILLES

Zowat honderd jaar geleden werd op 28 juni 1919 de Vrede van Versailles ondertekend in de spiegelzaal van het paleis van de Zonnekoning van Frankrijk. Na maandenlang onderhandelen, in afwezigheid van 'overwonnen Duitsland', moest dit na meer dan vier jaar volkerenmoord in Europa de vrede bezegelen. Ook met de overige 'overwonnen naties' werden vredesakkoorden

afgesloten. De manier waarop deze vredesakkoorden met al hun consequenties bij de 'verliezers' door de strot werden geduwd was voor hen dermate vernederend dat alle ingrediënten aanwezig waren voor het opnieuw opflakkeren van geweld en haat. Wie het boek leest van Margaret MacMillan 'De Vredestichters' wordt vaak uit zijn lood geslagen hoe geopolitieke belangen, persoonlijk intriges en karaktertrekken, rancunes, vrees en achterdocht en nog zo veel meer kleinschalig gedrag bij de onderhandelaars deze verdragen als vredestichtend onderuit haalden. Maar kon men in dergelijke moeilijke omstandigheden, met naties in een belabberde socio-economische situatie en een bevolking geslagen door menselijk leed en ontbering, een nobeler overeenkomst verwachten? MacMillan besluit haar boek met veel 'indien en als', en ik citeer "Maar de vredestichters hadden te maken met de werkelijkheid, niet met wat had kunnen zijn. Zij worstelden met omvangrijke en moeilijke kwesties. Hoe kunnen irrationele hartstochten als nationalisme en religie worden beteugeld voor ze nog meer schade aanrichten? Hoe kunnen wij oorlog uitbannen? Die vragen stellen we nog steeds." Tot op heden nog steeds brandend actuele vragen.

In dit magazine leest u hoe de VIFF gedurende een tweedaagse de locaties opzochten waar deze diverse verdragen werden onderhandeld en ondertekend met of zonder instemming van betrokken landen.

FENIKS 2020 - WEDEROPBOUW VAN DE WESTHOEK NA WO I

Na de tijdelijke tentoonstelling in het IFFM 'The War to End All Wars!!' wordt voor 2020 de moeizame wederopbouw belicht. Het IFFM en heel wat instellingen en gemeenten in de Westhoek dragen daar hun steentje toe bij. Je vindt hierna reeds een bondig overzicht van wat op stapel staat in 2020.

7 maart t/m 15 november - IFFM - Feniks: de wederopbouw na de Eerste Wereldoorlog in Ieper.

Vier jaar ononderbroken oorlogsvoering bracht een nooit geziene vernietiging met zich mee. Deze tentoonstelling vertrekt vanuit de laatste getuigen van de wederopbouw: de heropgebouwde steden en dorpen. Vanuit verschillende perspectieven wordt op een unieke manier getoond hoe de frontstreek zich na 1918 geleidelijk herstelde. De fotocollectie van de Ieperse broers Antony loopt als een rode draad door de expo.

21 maart tot half januari 2021 - Ieper Museum: (Her) Stellingen. Terugkeer van het socio-culturele leven in Ieper.

In de tentoonstelling gaan we op zoek naar de breuk tussen of de continuïteit van de samenleving voor en na de Eerste Wereldoorlog. En dit op verschillende vlakken: eten en drinken, volkscultuur, kunst en patrimonium, toerisme, geloofsgemeenschap, sociale verhoudingen, huiselijkheid en muziek. Via publieksactiviteiten gaan mensen ook zelf met deze thema's aan de slag.

24 & 25 oktober - Sint-Maartenskathedraal Ieper - 'A Symphony of Trees'.

Componist Piet Swerts creëerde speciaal voor de eeuwherdending 2014-18 'A Symphony of Trees' als hommage aan de stad Ieper en dichter componist Ivor Gurney. Op 24 en 25 oktober 2020 wordt dit magistrale werk gebracht door de K.H. Ypriana, die in 2020 zijn honderdjarig bestaan viert.

Alle informatie over Feniks en de diverse tentoonstellingen in de Westhoek, kan je vinden op www.feniks2020.be.

Gilbert Ossieur
Voorzitter Vrienden In Flanders Fields Museum

G E L U K W E N S E N

Paul Breyne

'Officer of the British Empire'

ONZE EREVOORZITTER ONDSCHIEDEN

Toen hij ongeveer zeven jaar geleden geen gouverneur van West-Vlaanderen meer was kreeg hij een nieuwe opdracht van de federale regering: Commissaris-Generaal voor de Herdenking. Het werd het begin van een groot avontuur dat enkele maanden geleden een einde nam: in opdracht van de regering de herdenking in goede banen leiden van de Eerste Wereldoorlog in ons land. Hij heeft er zijn eigen stempel op gedrukt. Onze VIFF-erevoorzitter: Paul voor de vrienden.

OVERAL AANWEZIG

Normaal kun je zo'n opdracht opvatten als een welgekomen uitloopbaan na een gevulde politieke carrière. Maar Paul Breyne smeedt zich 100% vanuit een overtuiging dat deze herdenking kansen bood om vanuit de ervaring van het verleden ook lessen te trekken voor de toekomst. Hij was letterlijk overal aanwezig, naast de Koning, presidenten, ambassadeurs of burgemeesters op grote plechtigheden, maar ook met de lokale initiatiefnemers in de kleinste gemeenten, soms in heel barre weersomstandigheden. Zelfs een levensbedreigende ziekte kon hem niet intomen. Ook op de Remembrances van onze vereniging was hij regelmatig aanwezig. Zes jaar lang was Paul niet uit de herdenkingsplechtigheden in het hele land weg te denken. Het is dan ook niet verwonderlijk dat hij, nu zijn taak erop zit, vereerd wordt met internationale blijken van erkentelijkheid: Koning Filip speldde hem persoonlijk het Grootkruis van de Kroonorde op en de Duitse ambassadeur bedankte hem met (even ademhalen) 'het Grote Kruis van Verdienste met Ster en Grootlint van de Orde van Verdienste van de Bondsrepubliek Duitsland'.

OFFICER

Nu mag hij ook de letters OBE achter zijn naam voegen. Op 22 mei 2019 heeft de Britse Ambassadeur Alison Rose hem de onderscheiding 'Honorary Officer of the Most Excellent Order of the British Empire' toegekend. Dit is één van de hoogste Britse onderscheidingen voor niet-Britten en toont de Britse waardering voor het werk van onze erevoorzitter. In

zijn dankwoord had Paul het over de motivatie, die hem heeft gedreven.

Paul Breyne: *"De collectieve herdenking van de Eerste Wereldoorlog bracht een erg complexe en gruwelijke episode van onze gemeenschappelijke geschiedenis in herinnering. De historici zorgden voor wetenschappelijk onderbouwde, maar soms divergerende antwoorden op fundamentele vragen over de beleefde feiten en de interpretatie van deze feiten. Een vraag die zelfs op heden niet definitief beantwoord is, is wat de reële geopolitieke oorzaken zijn van de Eerste Wereldoorlog. Europa was toen een economisch welvarend continent en het toerisme en de groeiende internationale handel brachten de mensen dichter tot elkaar. En toch kwamen ze ertoe, volgens sommigen als slaapwandelaars, "sleepwalkers", zo'n gruwelijke zelfmoordoorlog te beginnen. Het antwoord op deze vraag kan ook zin hebben voor de interpretatie van wat sindsdien gebeurde en wat nu nog gebeurt. 20 jaar na de vredesverdragen van 1919 was er in Europa een nieuw internationaal conflict, maar inmiddels zijn er wel initiatieven gekomen, zoals de instelling van de Verenigde Naties met de Veiligheidsraad, die proberen procedures vast te leggen en normen en afspraken voor het vermijden van oorlogsconflicten. (...)"*

VREDESBEVORDERING

"Wij hebben denk ik terecht vermeden dat de oorlog geïnstrumentaliseerd werd voor eigen hedendaagse politieke doeleinden of te sterk geprononceerde eigen economische objectieven. We hebben mogen meewerken aan hoogstaande herdenkingsplechtigheden zoals de Britse herdenking van de Third Battle of Ypres ('Battle of Passchendaele') in 1917 op de Markt te Ieper en op Tyne Cot Cemetery.

We hebben geprobeerd naast de militaire, diplomatieke en politieke feiten, ook, via o.m. de zogenaamde 'Remembrances', de verhalen te vertellen van degenen die door de oorlog het zwaarst waren getroffen: de soldaten aan het front, de families thuis, de vluchtelingen - zoals mijn vader en zovele streekgenoten - de gedeporteerden, de mensen die stierven van ontbering of een epidemie, ...ieder met zijn of haar voorgeschiedenis, hun geliefden, hun dromen en ambities, die door de oorlog geknakt werden.

En nu de Centenary voorbij is blijft er ook nu aanleiding om na te denken onder meer over de wederopbouw, over de terugkeer van de vluchtelingen en de veelomvattende gevolgen van de oorlog op politiek, sociologisch, sociaal, cultureel ... gebied.

En om samen na te denken over de voorwaarden tot vredesbevordering, in de persoonlijke leefwereld, de lokale gemeenschap en het ruime wereldvlak. Internationale solidariteit en samenwerking en vrijwaring van de mensenrechten zijn even zoveel voorwaarden voor een meer duurzame vrede.”

De redactie

Paul Breyne ontvangt de onderscheiding uit de handen van de Britse ambassadeur Alison Rose. © Jan Matsuert

© Ian Alderman

U I T H E T M U S E U M

SASSOON COMPLEET!

Een belangrijke schenking, door een bijzondere schenker

Onlangs schonk Viff-lid Jack Sturiano aan het IFFM zo maar even zeven poëziebundels van de Britse oorlogsdichter Siegfried Sassoon alsook diens biografie van George Meredith. Met deze titels erbij is zowat het hele oeuvre van Sassoon in de bibliotheek van het kenniscentrum aanwezig. Het is een omvangrijk oeuvre en de bundels die Jack schonk zijn allemaal vroege drukken van de Britse of de Amerikaanse uitgaves. De schenking werd nadien nog aangevuld met gave exemplaren van het vrij zeldzame *To the Red Rose* (met een illustratie van de geliefde Stephen Tennant) en de amusante en bijtende persiflage *Poems by Pinchbeck Lyre*. Die staan nu mooi naast een andere bijzondere editie uit de IFFM-collectie, *The Path to Peace*, een late bloemlezing van voornamelijk religieus geïnspireerde gedichten, bibliofiel uitgegeven in 1960.

Een derde schenking bevatte twee korte brieven die Siegfried Sassoon in 1936 en 1938 schreef aan Dennis Kilham Roberts (1903-1976), die in de jaren 1930 tot 1950 vele anthologieën verzorgde.

Jack V. Sturiano is zelf oorlogsveteraan – Vietnam - én auteur – onlangs verscheen een eerste verhalenbundel, *F.I. one* – én eminent lid van de Siegfried Sassoon Society. Voor hem is Siegfried Sassoon wellicht een rolmodel en hoe dan ook een essentiële stem uit de oorlogsliteratuur. Jacks genereuze gebaar is dan ook zowel een belangrijke aanwinst voor onze bibliotheek als naar mijn gevoel een belangrijk persoonlijk statement: luister, lees, begrijp... ons...!

SCHRIJVER VAN DE OORLOG

Siegfried Sassoon werd dichter dank zij de oorlog. Dat merkte Ivor Gurney al op aan het front bij leper in 1917. In Jack Sturiano's schenking zitten de drie beroemde bundels oorlogsgedichten *The Old Huntsman and Other Poems* (mei 1917), *Counter-Attack and Other Poems* (juni 1918) en *Picture-Show* (juli 1919), waarin Sassoon in compacte, soms haast pamflettaire verzen van leer trekt tegen de wreedheid van de oorlog, tegen de hoogmoed en zelfoverschatting van hen die hem voeren en vooral laten voeren, maar waarin hij tegelijk ook ontroerend uitdrukking geeft aan een oneindig mededogen met de slachtoffers, velen persoonlijke vrienden. Tijdens de oorlog

was hij een van de eersten om luidop de oorlog te veroordelen, of toch een van degenen die door zijn efficiënte heldere taal gehoord werd. Een lid van de betere klasse, een dichter die zegde waar het op stond en die tegelijk een meer dan moedig officier bleek te zijn, kon niet zomaar het zwijgen worden opgelegd. Zoals dat wel in de regel gebeurde met andere pacifistische tegenstemmen, zoals van politiek geëngageerde vrouwen, gewetensbezwaarden of internationalisten. Als dappere officier van goeden huize (public school, gentleman) kon Sassoon weggelaten worden met anti-oorlogsprotest dat in de dagelijkse routine van de militaire discipline als insubordinatie bestraft had moeten worden. Maar Sassoon schreef bovenal luid, helder, goed. En dus bleef hij groots en eeuwig in zijn protest. Het werd al zo vaak beschreven...

Siegfried Sassoon als luitenant in het regiment Royal Welsh Fusiliers, 1915-1918

Mocht Siegfried Sassoon na juli 1919 nooit nog een woord hebben geschreven, dan was hij nog altijd een grote schrijver geweest, een van de belangrijkste Britse getuigen van de oorlogservaring in de Eerste Wereldoorlog. Maar voor zichzelf en de buitenwereld wilde hij bewijzen dat hij ook een andere stem had, die even goed en zinvol over andere onderwerpen mocht gehoord worden.

Ondanks een aantal prachtige liefdes- en levensgedichten is hij daar maar zeer ten dele in geslaagd. Ik hou bijvoorbeeld echt wel van zijn meest romantische bundel, *The Heart's Journey*. Al duikt, uitgerekend daar, ook het boze pamflet *On Passing the New Menin Gate* op. Maar publieke bijval voor het niet aan de oorlog gerelateerde werk bleef uit, en de oorlog bleef dan ook steeds weer terugkeren, in vrijwel elke bundel. Dat is ook begrijpelijk. Siegfried Sassoon was een dichter die, zoals Edith Sitwell ooit schreef, in zijn dichtkunst eigenlijk alleen maar 'wilde vogels temde', iemand die een grote, spontane expressiekracht had en alleen maar hoefde te wachten tot de inspiratie langskwam die zijn pen deed vloeien. Die stelling doet afbreuk aan het harde werk dat Sassoon in zijn schrijven stak. Maar inspiratie, in de zin van een belangrijk onderwerp dat het beschrijven waard is, vond hij zeker in zijn oorlogservaring. Iets heviger, groter dan de ervaring van de Eerste Wereldoorlog beleefde Siegfried Sassoon niet. Vooral niet omdat hij dat andere grote gevecht, het beleven van zijn homoseksualiteit in een tijd waarin dat door samenleving en gerecht als een misdaad werd bestempeld, in belangrijke mate onuitgesproken liet. In Sassoons latere leven waren er periodes waarin zijn leven hem aldus geen inspiratie bood en hij dan ook hevig twijfelde of hij ooit nog relevante poëzie zou schrijven.

En dus drong de oorlog zich altijd opnieuw op.

ROMANS

Na (ast) in meer dan honderd oorlogsgedichten schreef Sassoon zijn oorlogservaring in proza op. Een reeks van drie romans die semi-autobiografisch waren en later bekend werden onder de verzamelnaam *The Complete Memoirs of George Sherston* (1937), verschenen tussen 1928 en 1936. Vrijwel meteen erachteraan begon hij het eigen leven opnieuw te beschrijven, deze keer helemaal autobiografisch. Die nieuwe trilogie nam ruim de tijd om in een prachtige, poëtische taal ook de ontlukende dichter te laten geboren worden, een eigenschap en essentiële levenshouding die Sassoon zijn semi-fictionele alter-ego George Sherston niet had gegund. Het maakte dat het contrast tussen de vechtende soldaat die daar meer dan gewoon goed in was (Mad Jack werd hij aan het front genoemd) en de dichter die de oorlog en de oorlogsstokers hartsgrondig haatte, minder complex en geloofwaardig was dan de schrijver zelf. Het zijn net zijn contradicties die Sassoon

Illustratie bij Sassoons gedicht To the red rose, door de geliefde Stephen Tennant, een bibliofiele uitgave, nr.34 in The Ariel Poems, 1931.

uitdagen om kunstenaar te zijn. In Siegfried's *Journey*, het laatste deel van de autobiografie, geschreven in 1945, en waarvan in de kern van het IFFM-kenniscentrum, de bibliotheek van Alfred Caenepel, al een eerste druk steekt, beschrijft hij - terwijl buiten de schrijfkamer de wereld nog in brand staat - hoe zijn grote protest tegen de oorlog, die de menselijke hang naar geweldpleging fundamenteel in vraag stelt, wellicht niet meer dan toeval was... 'Ik heb er [van het protest] nooit spijt van gehad en er scheen ook geen zinnig alternatief voor. Aan het front kon ik mij identificeren met mijn bataljon. Terug in Engeland, moest ik echter wat kunnen ondernemen om mijn staat van mentale opwinding te bedaren. In mijn notitieboekje lees ik op 21 mei [1917]: 'Ik denk nog altijd dat ik maar beter zo snel mogelijk terugga tenzij ik een of ander protest tegen de oorlog kan aantekenen.' Had ik mij tegen het einde van mijn

1. Jack zal het misschien niet eens zijn met mijn interpretatie. Ik had die hem willen voorleggen in een interview maar dan had hij maar moeten toestaan in het interview n.a.v. deze schenking, maar daar wilde Jack, al ter bescheiden, liever niet op ingaan.

Ex-Service

Derision from the dead
 Mocks armament madnes.
Redeem (each Ruler said)
Mankind. Men died to do it.
 And some with glorying gladness
 Bore arms for earth and bled:
 But most went glumly through it
 Dumbly doomed to rue it.

The darkness of their dying
 Grows one with War recorded;
 Whose swindled ghosts are crying
 From shell-holes in the past,
Our deeds with lies were lauded,
Our bones with wrongs rewarded.
 Dream voices these—denying
 Dud laurels to the last.

(16)

Ex-Service, een van de laatste striemende anti-oorlogsgedichten uit *Vigils* (1936).

Uit Dienst

De hoon van de doden
 Bespot de wapenwaanzin.
 Red (zei elke Leider)
 De Mensheid. Mannen stierven om dat te doen.
 En enkelen droegen wapens met glorievolle vreugde
 Voor de aarde en bloedden.
 Maar de meesten gingen er sip doorheen
 Gedoemd om het zich te beklagen.

Het duistere van hun sterven
 Wordt een met het verslag van de oorlog
 Hun verspilde zielen schreeuwen
 Van uit de granaattrechters van toen
 Onze daden werden met leugens beladen,
 Ons gebeente met onrecht beloond.
 Stemmen als in een droom – ontkennen
 de valse lauweren tot het laatst.

juniverlof fit kunnen laten verklaren, dan zou ik dat geprobeerd hebben met een soort van zelfvernietigende bravoure. Maar vermits het er naar uitzag dat ze mij in nog geen maanden zouden laten teruggaan, gooide ik me voluit op mijn 'protest'." De eigen levensbeschrijving eindigt na 28 jaar schrijven met een onthechte terugblik. Na een succesvolle literaire tournee in de Verenigde Staten in het voorjaar van 1920, was Sassoon terug in Londen. Voor de laatste paragraaf van *Siegfried's Journey* laat de auteur zichzelf 'het onderwerp van deze autobiografie' worden en gaat dus even in de derde persoon verder: "Hij was aan het einde van de reis gekomen waaraan hij zes jaar eerder was begonnen toen hij dienst nam in het leger. En hoewel hij er zich niet duidelijk bewust van was, had de tijd sindsdien bewezen dat er voor hem niets anders op zat dan helemaal van voor af aan te beginnen. Laat ons hem nu gerust in deze bezigheid. Me hem voorstellend in het heldere namiddaglicht, met zijn strooien hoed uit New York, met de National Gallery op de achtergrond, kon ik haast geloven dat ik naar een verbleekte foto keek." De passage ontroert omwille van de schijnbare futiliteit: zes jaar van turbulent leven in en na een tragische oorlog, 28 jaar schrijven om daarmee in het reine te komen, en dat alles lijkt dan niet belangrijker dan een verbleekt oud portretje? We mogen het voor één keer oneens met hem zijn, maar Sassoons aarzeling om zichzelf hoger te achten is tegelijk ook treffend en waarachtig.

F.I. ONE. MEMOIRS OF A FORENSIC INVESTIGATOR

Jack V. Sturiano heeft ook een strooien hoed, wellicht ook uit zijn geboortestad. Dertien jaar geleden kwam hij in Leper wonen, omdat het een plek was waarin Sassoon en al die andere oorlogsdichters nog altijd een biotoop hadden, en hebben, veel levendiger dan een vergeeld portretje. Hij ontdekte in en via het museum zowel het mentale als het fysieke landschap van de oorlog en zijn herdenking. En welke betekenis de oorlogservaring, zoals beschreven door de oorlogsdichters, heeft in onze vertaling van de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog. Voor Jack die de war poets al heel lang kent, was het een soort thuis komen. Maar ook, onverbiddelijk, een aansporing, een plicht, om zo 'opnieuw,' in de woorden van Edmund Blunden, 'over het terrein te gaan'.² In zijn inleiding op zijn verhalenbundel over zijn loopbaan als Forensic Investigator, lid van het forensisch team, assistent van een gerechtsarts zowel als van de gerechtelijke onderzoekers, zegt Jack dat hij zijn boek schrijft omdat in het neergeschreven spoor van zijn arbeid, de vele honderden medische verslagen en gerechtelijke rapporten, elke emotie ontbrak. En hij haalt er meteen, van in de eerste paragraaf, Wilfred Owens gevleugelde woorden bij : « The poetry is in the pity. » Om Owen volledig

Jack Sturiano op slagveldreis met VIFF in Gallipoli, Sept. 2013. (foto: P. Boone)

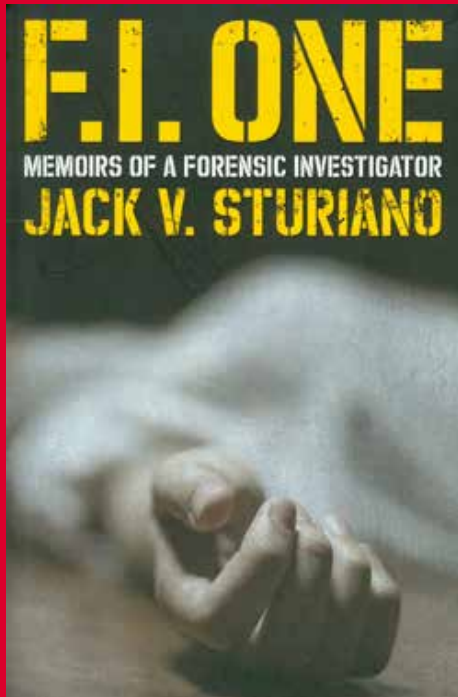

te citeren : « Mijn onderwerp is Oorlog, en het mededogen van de oorlog. De poëzie zit in het mededogen. » Jacks boek doet veel meer dan alleen medelijden of emotie of ironie toevoegen aan de vaak bloederige en zielige en gruwelijke en groteske gevallen van moord, zelfmoord en accidentele doodslag van zichzelf of anderen. Het is in de eerste plaats een literaire getuigenis van een eigen ervaring, of beter: van eigen ervaringen. Want (met een cliché, maar die berusten nu eenmaal vaak op waarheid), je kan de man wel uit Vietnam halen, maar Vietnam niet uit de man. Het duurt een tijd voor je erachter komt. Eerst schetst Jack het milieu van gerechtsdokters en gerechtelijke onderzoekers. En meteen weten we dat hij/ de auteur /Jack anders is : hij voelt (i.t.t. de beoefenaars van de moderne geneeskunde : zie inleiding en verhaal 1), hij leest (i.t.t. alle anderen, verhaal 2 heet Detectives don't read), hij zet voortdurend referenties van populaire Amerikaanse cultuur uit : liedteksten, films, literatuur. En dan, in verhaal 9, niet toevallig over een onfortuinlijke hertenjager, een deer hunter³, vernemen we dat hij niet enkel zelf een jager was maar ook in Vietnam was geweest. Het verhaal heet Bring 'Em Back Jack, en Jack Sturiano refereert als inspiratie naar een boek van bijna die naam, Bring 'Em Back Alive, maar als lezer meen ik beter te mogen weten. Als Medic, medisch assistent, brancardier, psychiatrisch

verpleger, ... in Vietnam, (wat later gebruikt hij de term "a Nam doc") was dat exact wat van hem werd verwacht: dat hij mensen levend terug kon brengen uit de hel van de oorlog. Vanaf dat jachtverhaal is er maar ééntje meer in de hele bundel waarin niet minstens één zijdelingse referentie naar Vietnam staat. In alle andere is Vietnam een nadrukkelijk referentiekader. En natuurlijk is F.I. one daarom nog geen boek over Vietnam. Want daarover schrijven kon hij toch zomaar niet? Dat hebben er wellicht al te veel gedaan en daarvoor had hij dan toch misschien te weinig meegemaakt... Ik bedenk de smoes maar even in Jacks plaats. Nee, zijn verhalen zijn 'slechts' die van een forensisch assistent, schrijft hij. En da's een "goede job." Want je ziet je 'patiënten' niet "schreeuwen, kreunen, trillen terwijl ze de boel onder bloeden. Ze hijgen, braken, schreeuwen niet, asgrauw, zwetend, koud, klam, plukkend aan het beddengoed, roepend op familie of God. Ze hebben die angstaanjagende blikken op hun gezicht als ze naar je kijken terwijl je ze probeert te redden, en tegelijkertijd vertel je ze de leugen

2. 'I must go over the ground again,' schreef Blunden in zijn inleiding op *Under-tones of War* in Tokio, in 1924.

3. *The Deer Hunter* van Michael Cimino was in 1978 een bijzonder succesvolle Vietnamfilm.

Jack V. Sturiano, *F.I. one. Memoirs of a Forensic Investigator* (Uniform, London, 2019)

Transport Up at Ypres

The thoroughfares that seem so dead to daylight passers-by
Change character when dark comes down, and traffic starts to ply;
Never a noisier street than the Rue de Malou then becomes
With the cartwheels jolting the dead awake, and the cars like
rumbling drums.

The crazy houses watch them pass, and stammer with the roar,
The drivers hustle on their mules, more come behind and more;
Briskly the black mules clatter by, to-day was Devil's Mass.
The loathly smell of picric here, and there a touch of gas.

From silhouette to pitchy blur, beneath the bitter stars,
The interminable convoy streams of horses, vans, and cars.
They glamour through the cheerless night, the streets a slattern
maze,
The sentries at the corners shout them on their different ways.

And so they go, night after night, and chance the shrapnel fire.
The sappers' wagons stowed with frames and concertina wire.
The ration-limbers for the line, the lorries for the guns:
While overhead with fleering light stare down those withered
suns.

dat ze het gaan halen (en soms doen ze dat wel, maar meestal niet).” Jack Sturiano kan het enkel zo realistisch beschrijven omdat hij - eerst, dààr, - die NIET zo ‘goede job’ uitoefende.

POSTTRAUMATISCHE STRESSSTOORNIS

En zo is het dus, dat ik *F.I. one* lees – onvermijdelijk ook lees - als een getuigenis van twee andere fronten van moord en doodslag: dat van de Eerste Wereldoorlog, via Jacks kennis van de war poets, en dat van Vietnam, als veteraan. En via zijn oom Jack, held van Bastogne, zelfs ook van WW II. In verhaal 18, *Veteran's Day*, lijkt het hele forensische onderzoek op de achtergrond weg te glijden. Want niet alleen gaat het over het herdenken van oorlogen en over veteranen, maar is het ‘geval’ dat Jack moet ophalen / onderzoeken op zo’n herdenkingsdag een Vietnamveteraan, net als hijzelf. Het ‘geval’ is een pure PTSS – een slachtoffer van psychisch oorlogstrauma. Wat Jack de gelegenheid geeft om een zeven pagina’s lange tirade tegen PTSS-diagnoses te houden. Maar uiteindelijk is het wel de naoorlogse Rudyard Kipling, door zichzelf schuldig bevonden als moordenaar van zijn enige zoon, die hem moet komen redden: (...) de maat van onze kwelling/ is de maatstaf van onze jeugd /

God help ons die het ergste reeds zo jong leerden kennen... Jack zegt dat PTSS voornamelijk war guilt is, zich schuldig voelen voor de daden die je in een oorlog begaat: "Je kreeg toelating om te doden". Dat in vreedstijd beseffen, is een psychische mokerslag. En ook al stond hij het grootste deel van de tijd aan de kant van de helpers en de genezers, de oorlogsschuld vrat ook aan hem. Daar omheen schrijven door over de forensische doden van Long Island te spreken en niet in de eerste plaats over die van Vietnam, helpt hem. En als hij het niet echt meer weet, doet hij een beroep op andere getuigen: Sassoon, Dickinson, Chandler, Hammett. "Ik ben een referentieel man," schrijft hij. Dat zijn we allemaal tot op zekere hoogte: alles is al geschreven, en beter dan we het zelf kunnen. Maar het is ook een manier om niet dieper in onszelf te moeten graven, om onze lezing van de menselijke soort, onszelf inclusief, niet te moeten geven. Nochtans is de schrijver op geen enkele wijze laf. Hij probeert zichzelf schrijvend te doorgronden en slaagt daar in de verhalen *This is my heart* en *Body Bags* ook behoorlijk goed in. Om te overleven in Vietnam, getuigt Jack, was hij in staat om vreselijke gebeurtenissen na enkele dagen zich nog wel haarscherp te herinneren maar geen emotionele impact meer te laten hebben. Die eigenschap tot 'dissociëren' was een overlevingsmechanisme, maar tegelijk een eerste stap om een sociopaat te worden. Het is een soort van 'Doubling', een eigenschap van bijv. nazi-beulen die overdag hun verschrikkelijke taak in de Holocaust uitvoerden, maar 's avonds liefhebbende echtgenoot en vader konden zijn. Jack Sturiano getuigt dat spelen met zijn kleine tweelingdochters hem elke dag terug 'genas' van het gruwelijke, wrede voyeurisme van zijn job als forensisch onderzoeker.

CRAIGHLOCKHART

Het laatste verhaal in *Fl. one* is een verslag van een bezoek dat Jack bracht aan Craiglockhart waar de oorlogsdichters Siegfried Sassoon en Wilfred Owen in 1917 voor shell shock werden behandeld. Jack woonde toen al jaren in Ieper. Het zien van de oude gebouwen voeren Jack meteen terug naar zijn opleiding in de neurologische afdeling van de U.S. Navy voor hij naar Vietnam vertrok. 1917 en 1966 lopen heen en weer dooreen. En Sassoon wordt geciteerd, een keer uit *The Wooden Cross*, het gedicht dat groot te lezen is in de permanente tentoonstelling van het IFFM, als tegenstem, en een keer uit *Siegfried's Journey*. En net als Blunden sluit Jack zijn relaas af met enkele poëtische herinterpretaties van eerder beschreven verhalen. Uit alles blijkt de pity / het mededogen van Owen: "Het is voor de anoniemen dat ik een bijzonder gevoel koester," schrijft Sassoon. "Ik wil aan hen denken wanneer zij zich de ene keer herinneren dat ze betrokken waren bij iets ongewoons of belangrijks – toen ze hun eigen, enige

meesterwerk schreven (...)" Vaak is dat hun dood, natuurlijk. En Jack Sturiano, zich richtend tot een zoveelste man van wie hij de dood vaststelde, dicht: "Jij en honderden anderen hebben/ het mij zo onmogelijk gemaakt om aan een toekomst verder dan vandaag te denken./ Jou dood verklaren laat me denken aan wanneer het mijn tijd zal zijn om te gaan./ Ouwe man, je hebt het mij gemakkelijk gemaakt./ Ik was bang maar nu zie ik het helder./ Er is niets om bang voor te zijn, alleen moed is nodig. En mensen dood verklaren, tot ik het ben." De dood als baken, van een leven vervuld of niet, maar waard om geleefd te zijn en vol mededogen te worden opgemerkt door mensen als 'Mad Jack' Siegfried Sassoon en 'Good job' Jack Sturiano. Ik ben diep dankbaar voor zo'n opmerkzaamheid.

Piet Chielens

SIEGFRIED SASSOON IN DE IFFM-BIBLIOTHEEK⁴

De bibliotheek van het Kenniscentrum van In Flanders Fields Museum herbergt meer dan 15.000 titels die met de Eerste Wereldoorlog te maken hebben. Daarmee vormt de vermaarde verzameling een belangrijk component van de expertise waarvoor het KC bekendstaat. De boeken zijn raadpleegbaar (niet te ontlenen) in de sfeervolle leeszaal van het Kenniscentrum, tijdens zijn openingsuren: van maandag tot vrijdag, telkens tussen 13u – 17u, en op woensdag ook tussen 10u – 12u.

POËZIE

(* *The Old Huntsman And Other Poems*)

New York : E. P. Dutton & Company, 1918 (109 p.) (New American Edition, May 1918)
eerste druk: London, William Heinemann, mei 1917.

(* *Counter-Attack and other Poems*)

Inleider, Robert Nichols
New York : E. P. Dutton & Company, 1919 (64 p.) (Second Printing, May 1919)
eerste druk van de Amerikaanse editie: december 1918; eerste druk: London, William Heinemann, juni 1918

(* *Picture-Show*)

New York : E. P. Dutton & Company, 1920 (56 p.) (Second Printing, April 1920)
eerste druk van de Amerikaanse editie: februari 1920 – eerste druk: privé-uitgave, juli 1919

War Poems

Londen : William Heinemann Ltd., 1926 (p.) (eerste druk)

4. Titels met (*) werden onlangs of soms eerder al geschenken door Jack Sturiano.

(*) Satirical poems

Londen : William Heinemann Ltd., 1926 (61 p.) (eerste druk – april 1926)

The Heart's Journey

Londen : William Heinemann Ltd., 1928 (vierde druk – september 1929)
eerste druk – juli 1928

(*) To the Red Rose

Londen : Faber & Faber, illustration inside by Stephen Tennant, No. 34 of The Ariel Poems (eerste druk – oktober 1931)

(*) Poems by Pinchbeck Lyre

Londen : Duckworth (1931)

(*) The Road to Ruin

Londen : Faber and Faber Limited, 1933 (23 p.) (eerste druk – november 1933)

(*) Vigils

New York : The Viking Press, 1936 (34 p.) (February 1936)
eerste druk: Londen, William Heinemann, 1935

Rhymed Ruminations

Londen : Faber and Faber Limited, 1940 (52 p.) (eerste druk – okt. 1940)

(*) Sequences

Londen : Faber and Faber Limited, 1956 (68 p.) (eerste druk)

The Path to Peace

Worcester : The Stanbrook Abbey Press, 1960 limited edition (500 copies) (No. 282)

Five Lyric Poems : Song cycle

Partituur:
tekst, Siegfried Sassoon (uit: Lyrical poems, 1908-16), muziek, Howard Morgan
Londen : Forsyth, 1968 (20 p.) (eerste druk – gesigeneerd door de componist)

Collected Poems 1908-1956

Londen : Faber & Faber, 2002 (290 p.)
Eerste druk: 1947, tweede, uitgebreide druk, 1961

(SEMI-FICTIONELE) AUTOBIOGRAFIE

Memoirs of a Fox-Hunting Man

Londen : Faber and Faber Limited, 1945 (255 p.)
eerste druk: Londen, Faber and Gwyer, 1928

Memoirs of an infantry officer

Londen : Faber and Faber, 2000 (244 p.)
eerste druk: Londen, Faber & Faber, 1930

Sherston's progress

Londen : Faber and Faber Limited, 1936 (280 p.)
eerste druk: Londen, Faber & Faber, 1936

AUTOBIOGRAFIE

The Old Century : and seven more years

Inleider, Michael Thorpe
Londen : Faber and Faber Limited, 1986 (305 p.)
eerste druk: Londen, Faber & Faber, 1938

The Weald of Youth

Londen : Faber and Faber Limited, 1986 (278 p.)
eerste druk: Londen, Faber & Faber, 1942

Siegfried's Journey : 1916-1920

Londen : Faber and Faber Limited, 1945 (224 p.) (eerste druk)

DAGBOEKEN

Siegfried Sassoon Diaries : 1920-1922

Redacteur, Rupert Hart-Davis
Londen : Faber and Faber, 1981 (304 p.) (eerste druk)

Siegfried Sassoon Diaries : 1915-1918

Londen : Book club associates, 1983 (288 p.) (eerste druk)

BIOGRAFIE

(*) Meredith

Londen: Constable, 1948 () (eerste druk)

IN VERTALING

Memoires van een man die op vossen jaagde

Vertaler, Fritz Boeringa
Taal, Nederlands, Oorspr. Taal, Engels
Utrecht : Ilzer, 2002 (307 p.) (eerste druk)

Memoires van een infanterieofficier

Nawoord, Piet Chielens
Vertaler, Fritz Boeringa
Taal, Nederlands, Oorspr. Taal, Engels
Utrecht : Ilzer, 2003 (442 p.) (eerste druk)

Daarnaast belangrijke biografieën van Sassoon door Max Egremont, Jean Moorcroft Wilson, John Stuart Roberts en Dame Felicitas Corrigan en tal van literaire studies en selecties in anthologieën van Engelstalige oorlogsgedichten. Daaronder ook Siegfried Sassoon in Londen / London van Viff-lid Freddy Rottey (2007).

Tot slot ook een CD : Les Enfants de l'Yser: "Grijsland: Citizens of Death's Grey Land", een liedcyclus van gedichten van Siegfried Sassoon op muziek gezet door Wiet van de Leest, een creatie in het IFFM in 2001, uitgave: Motormusic, 2001, Vredesconcerten Passendale.

MEMORIAL CHAIRS

Een oorlog laat lege stoelen na¹

DE STOELN VAN BOTSWANA, BRAZILIË EN ZIMBABWE

Tussen augustus 2014 en mei 2018 liet de Britse kunstenares Val Carman vijf stoelen uit de kerk van Passendale een reis van meer dan 7,600 km maken doorheen Groot-Brittannië en Ierland. Op 23 plaatsen konden bezoekers hun herinnering aan de oorlog in het register toevoegen. Deze vijf stoelen stonden voor de leegte die het persoonlijke verlies achterliet bij de families. De stoelen waren vergezeld door een groot register met de 174.000 namen van inwoners uit Groot-Brittannië en Ierland die tijdens de Eerste Wereldoorlog in België omkwamen.

DE LEGE STOEL

Voor het einde van de eeuwherdenking liet het In Flanders Fields museum zich inspireren door dit artistieke en participatieve project om stoelen uit alle landen en regio's waar soldaten vandaan kwamen om te sterven in België tijdens de Eerste Wereldoorlog te verzamelen. In de Namenlijst van alle slachtoffers die omkwamen als gevolg van de Eerste Wereldoorlog in België, vinden we geboorteplaatsen in meer dan 100 lidstaten van de UNO. Daarnaast ook nog eens in meer dan 20 gebieden die afhankelijk zijn van lidstaten (als kolonie, geassocieerd gebied, overzees departement, kroonafhankelijkheid of 'thuisland'). Uit elk van die meer dan 120 landen bleven aan het einde van de oorlog in talloze huizen lege stoelen achter van familieleden die nooit meer terug zouden keren. Deze stoelen staan ook symbool voor de reis die deze soldaten gemaakt hebben en voor de participatie van zoveel mensen in dit unieke moment in de geschiedenis. Deze stoelen zullen niet terugkeren naar het land van herkomst maar in leper blijven, net als de gesneuvelde soldaten. Uiteindelijk zullen zij ook de unieke wereldwijde herinnering aan deze eeuwherdenking bewaren.

We stuurden de uitnodiging naar vzw's, ngo's, leperse expats, nieuwe Belgen, veteranenorganisaties, stagiairs, kunstenaars, culturele instellingen, Belgische bedrijven actief in het buitenland,

Nu staan de stoelen in de Koninklijke Zaal.

1. Zie ook VIFF magazine 67

auteurs en historici, Belgische consuls en een enkele keer naar een ambassade. Maar ook individuen pikten de uitnodiging via sociale media of andere kanalen op. We ontvingen eetkamer- en keukenstoelen, oude en nieuwe stoelen, krukjes, zetels, artistieke en artisanale stoelen, officiële stoelen en een tatami. Van meet af aan bleek dat dit participatieve project vele mensen overall ter wereld kon beroeren. Er werden banden gesmeed die deze herdenkingsperiode zullen overstijgen.

De lege stoelen maken deel uit van onze permanente collectie zoals ook de landen van herkomst voor altijd met België verbonden zijn. In een wisselopstelling in de tijdelijke tentoonstelling van het In Flanders Fields Museum To end all Wars? worden telkens 30 stoelen uit de verzameling getoond. Drie stoelen hebben een permanente plek in de educatieve ruimte en worden ingezet in de educatieve programma's van het museum. We hopen om de volledige verzameling ooit nog eens op een symbolische locatie te kunnen tonen.

Dit grote wereldwijde project kwam tot stand met de steun van de Vlaamse regering. Expediteur DHL Express België/Belgique sponsorde tot en met 30 januari 2019 de verpakking en de reis die de stoelen maakten. Maar helaas, voor 22 landen (Fiji, French Guyana, Grenada, Guinea, Guyana, Libya, Madagascar, Martinique, Mauritania, New Caledonia, Niger, Niue, Palestina, Philippines, Puerto Rico, Saint Lucia, Samoa, Sierra Leone, Slovenië, Suriname, Syria en Turks and Caicos) is het nog niet gelukt om een stoel in Ieper te krijgen. We werken verder, ook

in 2019 en 2020 om deze beladen lege stoelen verzameling te vervolledigen.

Vele van deze stoelen bewaren een uniek verhaal en intentie...

VAN GENK OVER FRANCISTOWN NAAR IEPER: DE STOEL UIT BOTSWANA

Inwoners van het Britse protectoraat Bechuanaland, sinds 1966 Botswana, namen dienst in het South African Native Labour Corps (SANLC). Het is niet bekend hoeveel slachtoffers uit het huidige Botswana in dienst van dit Labour Corps in België tijdens de Eerste Wereldoorlog gesneuveld zijn.

We kennen wel drie blanken die er woonden, in ons land omgekomen zijn en dus een lege stoel in de huiskamer achter lieten. Reginald Barnett was de zoon van Richard en Kathleen Barnett uit Cardiff. Hij nam dienst bij de R.F.A., eerst in India en later in Zuid-Afrika waar hij toetrad tot de Bechuanaland

De stoel van Botswana stond ooit in de kgotla. - Een kgotla is de verzamelplaats van de gemeenteraad en de plaatselijke rechtbank.

Police. Bij het uitbreken van de oorlog woonde hij in het huidige Botswana maar keerde terug naar de UK en sloot zich aan bij de 1st Royal Dragoons. Hij sneuvelde op 12 november 1914 bij Ieper. Percival Tuohy was de zoon van Frank en Sarah Rees uit Kimberley in de Northern Cape Province en diende bij het 9th Bechuanaland Mounted Rifles bij de verovering van Duits-Zuidwest-Afrika (huidige Namibia) aan het begin van de oorlog (september 1914-juli 1915), uiteraard in dienst van de koloniale mogendheid Groot-Brittannië. Hij sneuvelde op 17 oktober 1917, op 23 jarige leeftijd in dienst van het 1ste Regiment South African Infantry in de buurt van Ieper. Allebei worden ze herdacht op de Menenpoort. Thomas Antill werd geboren in Bradford en was de zoon van Nathaniel en Eliza Antill. Voor de oorlog was hij lid van de Bechuanaland Mounted Police. Hij sneuvelde op 30 juli 1917 op 38-jarige leeftijd aan de vooravond van het uitbreken van de Derde Slag bij Ieper en wordt herdacht op het Tyne Cot Memorial. Sinds 2004 heeft de Limburgse stad Genk een zusterband met Francistown in Botswana. Door de uitwisseling van kennis en ondersteuning werken de steden aan het versterken van het lokale bestuur en de lokale democratie. Francistown stuurde een prachtige traditionele stoel die in hun kgotla's gebruikt wordt. Een kgotla is een traditionele samenkomstplaats voor de gemeenteraad of de plaatselijke rechtbank. Het stamhoofd spreekt er de gemeenschap toe en vraagt om advies. Iedereen mag het woord nemen en mag daarbij niet onderbroken

Schitterende stoel van Zimbabwe onder de Menenpoort.

worden. Beslissingen worden bij consensus genomen. Vandaar dat Botswana zichzelf het predicaat van oudste democratie ter wereld toe-eigent. Deze traditionele vorm van besluitvorming waarbij iedereen zijn inbreng heeft, kan aanleiding geven tot lange bijeenkomsten.

KLEINZON VAN EEN VETERAAN STUURT EEN UNIEKE STOEL VANUIT ZIMBABWE

We kennen minstens 1 slachtoffer, Reginald Oates, die in Zimbabwe (voormalig Rhodesië) geboren werd en in België sneuvelde tijdens de Eerste Wereldoorlog. Van 16 gesneuvelden in België weten we dat ze in Zimbabwe woonden op het ogenblik dat ze dienst namen. De meeste (blanke) Rhodesiërs dienden in het Zuid-Afrikaanse leger maar het is opvallend dat er Rhodesiërs in bijna alle Britse regimenten te vinden zijn. Reginald John Stafford Oates werd geboren in Bulawayo, Southern Rhodesia. Hij was amper 18 jaar toen de oorlog uitbrak en hij afreisde naar het moederland om zich aan te melden als vrijwilliger bij het King Royal Rifle Corps. Reginald werd ingedeeld bij het 3th Btn. Hij sneuvelde op 10 mei 1915 tijdens de gevechten om de Meenseweg en Bellewaerde. Die dag werd gekenmerkt door hevige bombardementen door de Duitsers. Rond 16u in de namiddag werd een aanval afgeslagen aan de rand van de vijver. Het dagboek van het regiment besloot dat 10 mei 'a hard day' was. Op die dag sneuvelden 37 mannen van hetzelfde bataljon. De meesten, net als Reginald Oates, worden herdacht op de Menenpoort en lieten allemaal een lege stoel achter.

Jean Gonçalves, ereconsul van België in Zimbabwe, bracht ons in contact met Jim Ward, wiens grootvader, James Ward, vocht bij het Britse leger tijdens de Eerste Wereldoorlog. James Ward werd geboren in Macclesfield (UK). Na het behalen van zijn ingenieursdiploma, belandde hij in het leger bij het Engineering Battalion in Gillingham (Kent). Hij reisde naar Zuid-Afrika en sloot zich aan bij de Britse strijdkrachten in de Boerenoorlog maar de oorlog eindigde bij zijn aankomst. James verhuisde met zijn jonge vrouw naar Rhodesië en vestigde zich in Melsetter waar zijn zus Mary leerkracht was. Al snel kocht hij in 1909 een boerderij in de buurt van Chipinga genaamd "New Year's Gift". In 1913 werd hij teruggeroepen naar het leger. Zijn vrouw, dochter en zoontje werden ondergebracht in de kazerne in Simonstown in de Cape Province in Zuid-Afrika. James bracht een deel van zijn oorlog door in België. Het is niet bekend in welk regiment hij diende maar volgens zijn kleinzoon was hij waarschijnlijk een sapper of een miner. Hij keerde zwaar getraumatiseerd terug naar Rhodesië en naar zijn boerderij. Zijn broer snelde hem vanuit India te hulp en nam de boerderij

over. James besteedde het grootste deel van zijn tijd aan de opleiding van Afrikaanse timmerlieden. Hij is nooit helemaal hersteld van het trauma en heeft zich uiteindelijk in november 1932 van het leven beroofd. Zijn zoon, James (de zesde) vocht met de Rhodesische strijdkrachten in de Tweede Wereldoorlog in Noord-Afrika. Diens zoon James (de zevende, Jim genaamd) staat aan het hoofd van de Tanganda Tea Company. Jim en zijn familie brachten in de jaren '70 drie gelukkige jaren in België door. De stoel werd gemaakt door de zonen van de timmerlieden die door zijn grootvader opgeleid werden.

DE TRAGIEK VAN DE BRAZILIAANSE STOEL

De Braziliaanse stoel maakte deel uit van het meubilair van het Nationaal Museum (Museu Real) in Rio de Janeiro. Dit museum werd in 1818 opgericht door de Portugese keizer Dom Joao VI en is de oudste wetenschappelijke instelling in het land en het grootste museum voor natuurgeschiedenis en antropologie in Latijns-Amerika. Dit museum werd op 2 september 2018 op tragische wijze door een brand vernield. Rodrigo Braga, Braziliaans kunstenaar en Artist in Residence bij het In Flanders Fields Museum in 2010 kreeg de stoel in 2012 in handen toen een deel van het oude meubilair gratis werd uitgedeeld. Rodrigo motiveerde de schenking van de stoel aan het Memorial Chairs project: Ik heb besloten om deze speciale stoel te schenken, als symbool van duurzaamheid en het doorkruisen van geschiedenissen die altijd over de continenten heen te vertellen zijn. Brazilië was voor heel wat Europeanen een land van nieuwe mogelijkheden. Toen de oorlog uitbrak, trokken veel jonge migranten terug naar hun geboorteland om dienst te nemen. De Namenlijst bevat 18 slachtoffers die in Brazilië geboren waren en sneuvelden in België. Zij dienden in het Belgische, Franse, Britse, Canadese en Duitse leger. Twee Belgen die bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in Brazilië woonden en terugkeerden naar hun geboorteland om dienst te nemen in het Belgisch leger kwamen om door ziekte. Eén onder hen was de fameuze Aimé Behaeghe. Aimé werd geboren op 17 November 1890 in Kachtem (West-Vlaanderen) in een gezin met 12 kinderen. Zijn ambities om professioneel wielrenner te worden wisselde hij in voor een opleiding tot automecanicien en vliegtuigbouwer. In 1913 waagde hij, samen met zijn broer Joseph, zijn kansen in Brazilië. Na de inval van de Duitsers keerden Aimé en zijn broer terug naar België en meldden ze zich aan bij het leger. Hij maakte carrière binnen de kleine Belgische militaire luchtmacht. Eind 1915 werd hij ter beschikking gesteld van de Force Publique. Aimé was de eerste Belgische piloot aan het werk in Centraal Afrika. Als vliegtuigbouwer was hij verantwoordelijk voor de inzet van drie watervliegtuigen. Na het bombardement van 10 juni 1916 aan

het Tanganikameer en de daaropvolgende bombardementen op Kigoma in Tanzania in juli 1916 veroverden de Belgen het gebied op de Duitsers. Het noodlot sloeg kort daarop toe. Avonturier Aimé Behaeghe bezweek op 3 december 1916 aan dysenterie in een hospitaal in Katanga.

Annick Vandenbilcke

Het afgebrande Museum van Rio vanuit de lucht gezien. - Aimé Behaeghe. - De stoel van Brazilië maakte ooit deel uit van het Nationaal Museum in Rio.

OORLOG OP HET SCHERM

NOOIT OUD MEER. NOOIT DOOD MEER.

PETER JACKSONS OORLOGSDOCU *THEY SHALL NOT GROW OLD* DOORLICHT.

'Maning' (uit Laurence Binyon, For The Fallen) ¹

Zij worden niet oud als wij, die de tijd in handen houdt.
De tijd zal hen niet bezwaren met het klimmen van de jaren.

Als de zon ondergaat of de ochtend aan het oosten staat:
Wij zullen hun herinnering bewaren.

Ch. Spriet

'De onvertelde waarheid'. Zo omschreef dichter Wilfred Owen 'zijn' oorlog. Vandaag heeft het er alle schijn van dat met Peter Jacksons cinematografische herbewerking de Grote Oorlog in zijn volle draagwijdte niet langer onverteld blijft. Vier jaar geleden gaf Diane Lees, directeur-generaal van het Imperial War Museum, 'oorlogsverslaafde', Oscarwinnaar annex geestelijk vader van The Lord of the Rings Jackson carte blanche om de IWMWOI-filmarchieven voor een project aan te boren, als hij maar 'met iets verrassends' op de proppen zou komen. Vandaag

1. 'Maning', vertaling van het kwatrijn uit Laurence Binyon, For the Fallen, © schrijver dezes.

ligt het wonder dat 'They shall not grow old' heet, voor. Over de relevantie van zijn geesteskind is de regisseur alvast formeel: 'Al bij al kregen de feiten niet eens zo lang geleden hun beloop, en ik meen dat wie de tijd neemt en stilstaat bij hen die het meemaakten en (al of niet) overleefden, zal inzien dat zij een stuk van onze familie zijn. Wij dragen nog steeds het DNA dat zij, onze overgrootvaders of grootooms, hadden.'

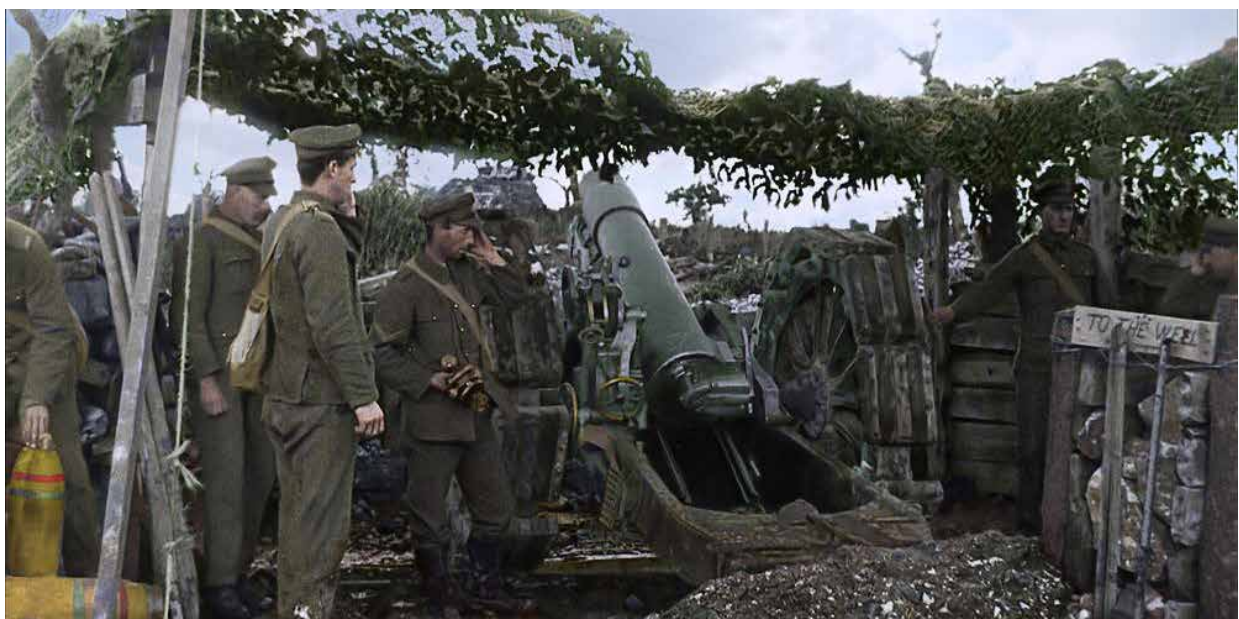
KRACHTTOER

Om de eeuwherdenking van de afloop van de oorlog te markeren pakt Nieuw-Zeelander Jackson, zelf kleinzoon van een veteraan van toen, dan ook met een visuele gedachteoefening zonder voorgaande uit. Daarbij liet hij vrijwel geen enkel detail aan het toeval over. In zijn geboorteland toog de filmmaker met zijn eigen productieteam en met restauratiespecialisten wereldwijd aan de arbeid om meer dan 80 uur oude pellicule te actualiseren en optimaliseren. Daarnaast doorploegde hij meer dan 600 uur getuigenisopnames om daaruit een verhaallijn te destilleren die authenticiteit zou garanderen. High-end digitale bewerking van archiefmateriaal, inkleuring en beeldscherpten en 3D-bewerking, vullen naast gebruik van dagboek- en brieffragmenten voor voice-overillustratie de beelden met een kracht alsof ze gisteren met een 5G-smartphone zijn geschoten. Bovendien boorde het team ten behoeve van de soundtrack andere elementen aan, zoals het geluid van artillerievuur en exploderende granaten en mijnen. De film, die tot stand kwam als co-productie met 14-18 NOW in samenwerking met de BBC, beleefde zijn wereldpremière op het London Film Festival op 16 oktober 2018.

Aanvankelijk lag het in de bedoeling daar een documentaire van 30 minuten uit te puren, maar dat groeide uit tot een volwaardig filmproject, dat intussen in de gespecialiseerde pers op unanieme lof werd onthaald. De film werd door de BBC op Wapenstilstanddag 2018 gescreend, al kan de volle ervaring, in 3D, alleen op groot scherm, lees: in zaal, worden meegemaakt. De DVD of Blu-Ray versie is enkel in 2D beschikbaar.

'ELEKTRISEERMACHINE'

De impact van de filmervaring roept de elektriseermachine van Wimshurst op. De soldaten verwerven een hyperreëel, spookachtig nieuw leven alsof het om in een seance tot leven geroepen geesten gold. Onwillekeurig bekruipt de kijker het besef dat de twintigste-eeuwse oorlogen de kunstgeschiedenis eerder in nieuwe richtingen stuwde, te beginnen met het surrealisme van de jaren '20. Jarenlang werd het in filmmiddens zonder meer voor heiligschennis gehouden dat men zwart-witfilms had ingekleurd. Mét die inkleuring wordt de oorlogsrealiteit more-than-real, treft hij de kijker midscheeps. Die inkleuring is zo bekeken een kunstgreep van formaat, maar was de gedoodverfde monochromie van zwart-witpellicule dat dan niét misschien? Zwart-wit is de werkelijkheid niet, ook in de desolate grijsheid van een slagveld niet. Daarenboven stelt ook de schilderkunstige benadering van de realiteit waar Jackson voor opteerde, alle gangbare visies over het documentaire genre in vraag. De kijker zal zich bij het zien van kleur allicht wat oncomfortabel voelen, omdat kleur onwillekeurig de connotatie 'modern' oproept. Bevreemdend alvast is, dat alle technische ingrepen als een vervreemdende schoktherapie werken, terwijl

Met de inkleuring wordt oorlogsrealiteit more-than-real.

ze je onweerstaanbaar de ooggetuigenervaring binnentrekken.

ON-HOLLYWOOD-ESK

Vanwege het uitsluitend Britse bronnengebruik kon het bereik van 'They shall not grow old' begrijpelijkerwijs niet anders dan begrensd blijven. De Duitse oorlogservaring of het front van, pakweg, Isonzo of de Dardanellen, blijft zodoende onvermeld. Maar goed ook misschien, want breder uitgezette bakens zouden de focus van het project beslist hebben geschaad. Focus, en dus impact die, zoals het materiaal voorligt, overweldigend blijven. Jacksons verteltalent evenaart inderdaad zijn technische tovenaarskunst. De kijkersreactie laat zich voorspellen: verontwaardiging om de knulligheid en wreedheid van de powers-that-be, die weinig door menselijke overwegingen gehinderd, de soldaten door de gehaktmolen van een gemechaniseerd en gebanaliseerd oorlogsconcept joegen. Misschien was Owens schampere adagium 'The Old Lie' (cf. Dulce et decorum est) voor deze prent dan ook representatiever geweest dan het aan Laurence Binyon piëteitsvolle (van de Last Post bekende) en patriottische 'For the Fallen' ontleende uithangbord.

Overigens houdt Jackson zijn filmconcept ver uit de buurt van de top-down geschiedschrijving, beproefd recept bij de klassieke historische documentaire. Bij hem geen historici die de kijker uit de doeken doen hoe Europa slaapwandeland de catastrofe tegemoet ging. Wel integendeel. Jackson geeft de soldaten hun stem terug, en ze spreken met navenante vrijmoedigheid over hun ervaringen. De filmkijker op zijn wensen bedienen doen ze daarbij allesbehalve. De details blijven onthutsend: 'Ik had

dit voor geen geld willen missen', 'Het spijt me geen seconde dit meegemaakt te hebben', 'Hier ben ik man geworden', en 'Als je het dáár kon uitzitten, dan ging je door al de rest': het zijn maar een paar verbazingwekkende zinsneden. Al zou de onaangedaanheid het gaandeweg overnemen, en daarmee de soms walgelijke berusting bij de horreur. Voorbeeld zijn de vette ratten ('... en drommels goed wist je hoé ze vet werden'), loopgraafvoet, de luizen (die je in een scène hoort knappen, letterlijk), om het niet te hebben over, bepaald on-Hollywood-esk, de latrines: een loopgraaf waarboven je hurkend op een paal, je gevoeg zit te doen, hachelijk, vrezend op elk moment in de smurrie te donderen. Het kleurgebruik en de high-def doen de beelden van gangreen en loopgraafvoet des te grotesker en schokkender uitkomen.

Volgen verder: de herinneringen aan de penetrante doodsreuk en rottende lijken, of hoe ze bij ontstentenis van een gasmasker dan maar noodgedwongen in hun zakdoeken urineerden, of zagen hoe hun makkers in de smurrie verzopen of scherpschutters hun de hersenen uit de kanis knalden. Vooral de sequensen van jonge rekruten grijpen naar de keel: in hun argeloosheid lijken velen zich amper rekenschap te geven van het lot dat hen wacht. Met de mond vol (rottende!) tanden – reclame voor de toenmalige Britse tandzorg maakt de prent heus niet – wachten ze af en verhoppen het beste.

RECEPTUUR VOOR EEN MEESTERWERK

They Shall Not Grow Old is een wonder van techniek. De archiefstukken van het IWM werden opgeschoond, kregen een aangepaste snelheid mee, werden ingekleurd: van schokkerig

'In hun argeloosheid lijken velen zich amper rekenschap te geven van het lot dat hen wacht'...

zwart-wit is hier geen sprake meer. Meer nog: Jackson liet zijn leerling-tovenaars uit de panoramische scènes gezichten dusdanig naar voren halen, vergroten en inscherpen dat ze in plaats van gezichten in een menigte mensen worden die ons persoonlijk aankijken.

Jackson grijpt evenwel niet naar reconstructies terug. Voor de commentaar deed hij evenzo een beroep op de ooggetuigenissen die de BBC op voorraad had. Het enige gebruik van acteurs beperkte zich tot de postsynchronisatie door geoefende liplezers, die nauwlettend afleidden wat de jongens van toen eigenlijk zegden; met acteurs werden de woorden vervolgens ingesproken volgens de normen die de passende regionale accenten oplegden. Zo hoor je hier waarlijk Yorkshires, Sussex jongens, Midlanders of Schotten... Daardoor kan er van 'stomme' film totaal geen sprake meer zijn. Een technisch puntgave topprestatie, die je steeds opnieuw wilt zien. Ook sluit hij verschillende cartoons van Bruce Bairnsfather in, o.m. van soldaten met walrusnoren die pruimen- en appeljam naar binnen werken, of de beproevingen Brits-stoïcijn en -flegmatiek in de ogen zien. Bijwijlen roepen de beelden Blackadderiaanse reminiscenties op. We zien soldaten uit de Vickers-mitrailleurs kokend water aftappen om een kop thee te zetten. Op de dag dat de oorlog wordt verklaard zien we officieren na een rugbymatch tegen een Duitse ploeg aarzelen of ze de tegenspelers voortaan te lijf moeten. Ze beslissen evenwel samen verder te (vr)eten en zuipen; de vijandelijkheden worden een paar uur opgeschort. Beeldmateriaal van met de Duitsers verbroederende geallieerden treft de kijker wel vaker aan. De getuigen halen

herinneringen op aan de Beiers en Saksen, wel vaker winkeliers of jongeren die uit hun burgerbestaan waren weggeplukt en in een soldatentuniek gepropt), in tegenstelling tot de moorddadige Pruisen ('meedogenloze bastaards'). In het algemeen brengt Jackson ook de kameraadschap tussen de jongens en hun bereidheid om in iedere situatie hun mannetje te staan, prominent in beeld.

PUNTGAAF?

Een paar bedenkingen evenwel. Tot 1916 waren filmcamera's not done op en om de slagvelden; de technologie van toentertijd liet bovendien niet toe om pellicule van feitelijke veldslagen te schieten. Voor de soundtrack werd, voor zover wij het konden beoordelen, voornamelijk een beroep gedaan op de getuigenissen die ten behoeve van de belangwekkende tv-reeks The Great War uit 1964 werden verzameld. De voormalige Tommy's die dat oral history project gestalte gaven, waren toen 60-70, dus helder van geest en volstrekt bij zinnen.

Een misser is de sequens waarin vrijwilligers uit 1914 aandraven met de soldatenhelm van na 1916. Een andere struikelsteen is de scène waar een grootscheepse aanval gebruikmaakt van Geoffrey Malins' (imitatie)documentaire The Battle of the Somme, met beelden van tanks uit 1917 en de moddervelden van Passendale. Het mag bekend zijn dat Malins' project geschiedde in opdracht van de Britse regering, niet gespeend was van propagandistische doeleinden dus, en in de eerste zes weken na de releasedatum met naar schatting ruim 20 miljoen Britten volle zalen lokte. Geen toeval dat na de hecatombe van 1 juli '16 de Britse oorlogsinspanning aan een oppepper toe was.

Vechten of verbroederen?

De beperkingen van de film staan ook niet los van de beschikbare bronnen: lees: wat voor de goegemeente indertijd als relevant gold. Daarom komen vrouwen in de film niet voor, op een enkel shot met verpleegsters na. Ook de niet-Europese fronten blijven buiten beschouwing: in de oorlogsinspanning golden die allicht niet als eerste prioriteit. In dezelfde lijn blijven, op een shot met Chinese 'koelies' en een van de Sikh-cavaleristen na, 'kleurlingen' buiten beeld, blijft het globale beeld dus overwegend blank.

OF DE TIJD HEN ZAL BEZWAREN...?

Al bij al beantwoordt de film aan de bekende recente narratieven aangaande de oorlog: hij schotelt een oorlog voor zonder specifieke oorzaak of verantwoording, al laat een veteraan zich ontvallen dat er 'in Servië iemand was neergeknald...'. Ook over strategie of alliantiepolitiek spreekt de film zich niet uit. Aan het eind hoort men dat de Duitsers oorlogsmoe waren en vurig op een einde hoopten. De faliekant uitdraaiende Lentecampagne 1918 en de geallieerde tactische successen na de slag van Amiens blijven onvermeld. Het filmscenario volgt grosso modo een chronologische lijn. De Wapenstilstand, die uiteindelijk volgt, wordt als één gigantische anticlimax ervaren: 'Eén van de ontvullendste momenten uit mijn leven', laat iemand zich ontvallen. Als de overlevende soldaten hun terugtocht naar 'civvy street' (het burgerbestaan) afronden worden ze in verse burgerplunjes gestopt, en ... prompt vergeten. Ze zijn 'een ras apart'. Geen mens die kan verstaan wat ze doormaakten. Geen mens die er een sikkepit om geeft, evenmin.

Peter Jackson.

Diane Lees, van het IWM, juicht de film van 99 minuten toe, maar meer nog, de 80 uur gerestaureerde pellicule die zijn weg naar de archieven terugvindt in 4K digitaal format. 'They Shall Not...' is een bekend verhaal, dat, vanwege de gevechtsscènes een pedagogisch 15+-certificaat kreeg toegewezen, maar het verliest niets aan pijnlijke snedigheid honderd jaar later. 'Het is een verbazingwekkend werkstuk,' merkt Lees nog op, 'waarvan men moet hopen dat het over het potentieel beschikt om een nieuwe generatie inzake de oorlog op te voeden. Het is een verhaal van een ongelooflijke kracht en kan wegen openen naar een nieuw publiek.' Intussen kreeg elke Britse middelbare school nog voor Wapenstilstandsdag 2018 een exemplaar toegestuurd.

They Shall Not Grow Old is een gezamenlijke coproductie van 14-18 NOW en het IWM in samenwerking met de BBC. Het project beleefde zijn wereldpremière in een buitengewone screening op het BFI London Film Festival op 16 oktober 2018. Het werd gelijktijdig getoond in 2D en 3D over het hele VK, inclusief bioscopen, scholen en diverse andere locaties. Sir Peter Jackson was aanwezig op de première en de simulcast (gelijktijdige vertoning) werd afgesloten met een afsluitende vraag-en-antwoordsessie tussen Jackson en filmcriticus Mark Kermode.

Chris Spriet

Referenties

'They Shall Not Grow Old'
DVD Warner Bros ASIN: B07KK42BTV
BluRay versie: ASIN: B07KJVS46G

Trailer (2'24") op Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=lrabKK9Bhds>

R E I S V E R S L A G

‘LA GUERRE EST FINIE...’

Een VIFF-tweedaagse, terug naar 1919

Wat hebben koeien met de oorlog te maken? Veel meer dan we denken. Zo konden we op de weekenduitstap naar Versailles en Parijs leren van onze gids Luc Glorieux. “Hebben jullie al opgemerkt dat we hier in Picardië nog geen enkele koe hebben zien grazen?”, vroeg hij langs zijn neus weg. Inderdaad, nu je het zegt... In 1919 was de grond door de oorlog zodanig vergiftigd voor de dieren dat zij er niet veilig meer konden grazen. En daar is de streek na 100 jaar nog niet van hersteld. En er was meer: de meeste streken van de wereld hebben hun eigen runderras, homogeen en herkenbaar. In Vlaanderen is het daarentegen diversiteit troef. “In ons land was alle vee verdwenen na de oorlog”, vertelde Luc, “en moest Duitsland – als onderdeel van de herstelbetalingen, die in Versailles waren ‘opgedrongen’ – 1000 runderen aan België leveren. Ze kwamen van overal. Vandaar die diversiteit aan rassen...”

ARMISTICE

En zo werden we rondgeleid langs ongekende facetten van de geschiedenis. Zoals het verhaal van Napoleon II, de zoon van de grote Napoleon, die reeds bij zijn geboorte met koninklijke en keizerlijke titels werd overladen maar op vierjarige leeftijd verbannen werd, waarschijnlijk zonder te beseffen

welke titels hij dan allemaal kwijtspeelde. Dat had niks met WO I te maken, behalve het feit dat het een mooi opstapje vormde naar Napoleon III. Om de Duitsers te vernederen werd de trein, die vroeger aan Napoleon III toebehoorde, nu aangewend om de Duitse delegatie naar de ‘onbekende plaats voor de Wapenstilstand’ te voeren. Die onbekende plaats was het bos van Compiègne, op het grondgebied van de gemeente Rethondes. Daar tekenden geallieerden en Duitsers de wapenstilstand op 11 november 1918 in een treinwagon. De wagon die vandaag in het ‘Musée de l’Armistice’ wordt tentoongesteld is niet de originele. Het is een restauratiewagon uit dezelfde serie. De originele wagon is nog gebruikt als locatie van de overgave van de Fransen aan Hitler op 22 juni 1940. De Führer wilde dat zo: voor hem was dit de ultieme revanche op de vernedering van 1918. Daarom wilde hij er zélf bij zijn en liet zich van blijdschap verleiden tot enkele dansspasjes... En dan verhuisde de wagon naar Berlijn, waar hij vóór het einde van de oorlog in brand werd gestoken. Maar ook de ‘vervanger’ oogt indrukwekkend, en je ziet de ondertekenaars van 1918 als het ware in die wagon zitten: aan de ene zijde de triomferende, hooghartige, trotse overwinnaars, tegenover hen Matthias Erzberger met zijn delegatie. Die Erzberger zou later

(Replica van) de restauratiewagon waar de Wapenstilstand werd bezegeld. / In de wagon zat Foch tegenover Enzberger.

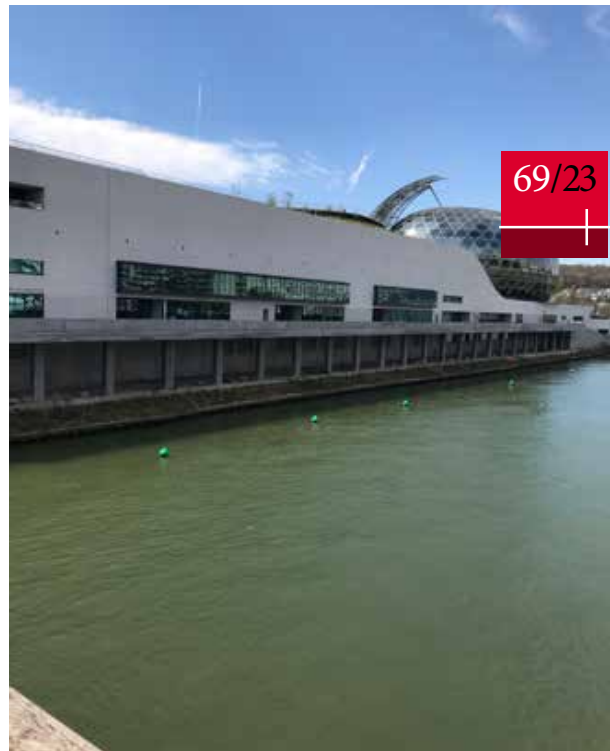
Île Séguin, een revelatie onderweg.

'La Pouce de César'.

zijn handtekening met het leven bekopen, of de tragiek van een man die ook in de meest ondankbare omstandigheden toch zijn verantwoordelijkheid opnam. Niet alle Duitsers gingen trouwens akkoord met die wapenstilstand. Het was de emanatie van hun strategische mislukking: ze waren er niet in geslaagd om aan de winnende hand te zijn vooraleer de Amerikanen aankwamen, ze hadden in augustus de nederlaag geleden in Villers-Bretonneux, waar de tanks in de strijd werden geworpen en ze moesten vanaf half oktober ook nog eens een revolutie in eigen land trotseren. Wanneer ook de wanhopige keizer begin november troonsafstand deed en vluchtte naar Nederland wisten de Duitsers dat er geen weg terug was. En dus moesten zij de harde voorwaarden van Foch aanhoren en met tegenzin rond 5 uur 's ochtends van de 11de november hun handtekening plaatsen.

SPIEGELZAAL

Vooraleer naar Versailles te vertrekken nam Luc de gelegenheid te baat om ons een fascinerend facet van onbekend Parijs te tonen: het Île Séguin, één van de eilandjes op de Seine. Vroeger was het de thuisbasis voor de Usines Renault, nu een artistieke hot-spot met de 'Seine Musicale', een hedendaagse concertzaal van de Japanse architect Shigeru Ban. Het dak, bedekt met 470 zonnepanelen, beweegt gedurende de dag mee met de zonne-inval om maximaal van de zon te profiteren. Daar konden wij de inwendige mens versterken en 'Le Pouce de César' van César Baldaccini bewonderen, een gigantische bronzen vergroting van zijn eigen duim.

69/23

Waar je ook kwam, overal kwam je de naam van onze gids tegen...

Versailles. We hadden er de lange wachtrij voor over om binnen te raken in de beroemdste zaal van het wellicht bekendste kasteel ter wereld: de Spiegelzaal van Versailles. Hier was het dat galadiners, recepties en audiënties plaatsvonden. Hier werd op 18 januari 1871 het Duitse keizerrijk uitgeroepen, hier pronkte Charles de Gaulle midden vorige eeuw met de grandeur van 'la France'. Hier ademt alles de glorie van een roemrijk verleden uit. En hier was het dat op 28 juni 1919 het Vredesverdrag van Versailles werd ondertekend. Of is het Dictaat van Versailles misschien een betere formulering? 28 juni... dat was toch de dag dat vijf jaar eerder kroonprins Franz-Ferdinand werd vermoord in Sarajevo. Alles had zijn betekenis in die dagen.

Op een boogscheut van het kasteel – een gezondheidswandeling door het park – ligt Trianon Palace. Vandaag is het één der meest gereputeerde hotels van Parijs,

Gids Luc in de Spiegelzaal van Versailles. / De Spiegelzaal is nog steeds één van de populairste toeristische oorden van Frankrijk. / Het prestigieuze Trianon Palace.

het Hotel Waldorf Astoria Trianon. Aan de ingangspoort hangt een koperen plaat met de naam van de wereldberoemde chef Gordon Ramsay. Grote klasse dus! In dat majestueuze gebouw kregen de Duitse 'onderhandelaars' (van echt onderhandelen is nooit sprake geweest) op 7 mei 1919 hun zoveelste vernedering te verduren. Het was het uur van de 'definitieve vereffening van de rekeningen', zoals Clemenceau het hooghartig uitte. We hebben altijd geleerd dat het vernederen van de verslagen vijand geen goed idee is, maar daar trokken de 'overwinnaars' in Trianon Palace zich weinig van aan.

BUTTE

Tijd voor het avondlijke afzakkertje en daarvoor had Luc de 'Cité de la Mode de Bercy' aan de Seine, in de omgeving van de Gare d' Austerlitz gekozen, een groen, gigantisch en hip openluchtterras met zicht op Parijs en zeker op de nabijgelegen 'Site F. Mitterand' met de nationale bibliotheek in de vorm van vier gigantische opengeslagen boeken. Onze aankomst op het terras had een plotse verhoging van de gemiddelde leeftijd voor gevolg... maar we trokken ons daar weinig van aan en genoten van de lafenis, die net op tijd kwam. Een bustrip en talrijke anekdotes van onvermoeibare Luc verder arriveerden we op onze logeerplaats aan de Butte aux Cailles. Die 'Butte' is toch wel een verborgen schat van de stad. Ze is niet zo verheven als de Butte de Montmartre maar veel intiemer en gezelliger: leuke restaurantjes, nauwe straatjes, kleurrijke winkeltjes, muurschilderingen, de sfeer van een studentenbuurt en hier en

daar een verwijzing naar de geschiedenis. In één van de huizen kwamen de opstandelingen van de Commune van Parijs, de opstand van het proletariaat uit 1871, bijeen voor de strijd

Een eenvoudig links boekhandeltje: nog steeds verzamelstek voor de 'Communards'.

Een mooie groep... bij de Arène de Lutetia. / Genieten van de Quartier Latin, één van de gezelligste stekjes van Parijs.

en nog elk jaar is er reünie van de 'Amis de la Commune'. De straatjes hebben hun grillige vorm behouden en zwaar verkeer zul je er niet aantreffen. Dit heeft zijn reden: de ondergrond is dermate broos geworden door de kalkgroeven uit de 17de eeuw dat bij te zware belasting instortingsgevaar steeds om de hoek loert. Maar voor ons was het een ontdekking.

CENTRUM VAN DIPLOMATIEKE WERELD

De zondagmorgen werd besteed aan toeristische minder bekende, maar daarom niet minder interessante plaatsen zoals de Marché aux Puces aan de Porte de Vanves, de Arène de Lutetia en de levendige steegjes van het Quartier Latin, waar het heerlijk toeven is. Een betere plaats voor de middagpauze is er nauwelijks te bedenken. Eén ding is zeker: om ongekende pareltjes in Parijs te ontdekken is Luc Glorieux als gids onontbeerlijk.

Maar we waren hier om de historische gebeurtenissen van 100 jaar geleden terug naar voor te halen, om de plaatsen te bezoeken waar onderhandelingen werden gevoerd, waar delegaties logeerden en waar intriges het daglicht zagen. Piet nam de micro over van Luc. We raakten meegezogen in de gespannen sfeer van vóór Versailles. Parijs was het centrum van de diplomatieke wereld en regeringsleiders, diplomaten en onderhandelingsdelegaties van overal ter wereld streken neer in de Ville Lumière en zochten een verblijfplaats die tegelijkertijd voldoende comfortabel was en strategisch goed

gelegen. De Chinezen trokken in in het prestigieuze hotel Lutetia aan de Boulevard Raspail, de Japanners in de Bristol op de Place Vendôme, ook niet te versmaden, en op een

Piet gidst ons door het diplomatieke kluwen van de onderhandelingen... en de voorzitter zag dat het goed was.

In de Bristol op de Place Vendôme huisden de Japanners. / Het Hôtel de Crillon, waar Amerikanen thuis waren.

boogschuit daarvandaan hadden de Belgen in hotel Lotti in de rue Castiglione hun tenten opgeslagen. Nu staat dit hotel helemaal in de steigers. Daarnaast, in hotel Continental, logeerden de legendarische T.E. Lawrence (of Arabia) en Emir Feisal. Naast de Amerikaanse ambassade, in het hotel de Crillon op de Place de la Concorde logeerden de Amerikanen met op de bovenste verdieping de raadselachtige Colonel House, de persoonlijke adviseur van Wilson. Plaatsen die begrippen uit de geschiedenisboeken waren kregen nu een gezicht en een verhaal. We reden voorbij de Quai d' Orsay 37 – het Ministerie van Buitenlandse Zaken – waar de Vredesconferentie startte op 18 januari 1919 en het Palais Bourbon – nu Parlementsgebouw – waar Wilson zijn 14-Puntenprogramma voorlas.

ORLANDO'S TRANEN

Op de Place des Etats Unis, tussen de Eiffeltoren en de Arc-de-Triomphe, verbleef Wilson op zichtafstand van waar Lloyd George zijn appartement had. De Britse premier was er niet alleen. Ook zijn dochter Megan en haar 'gezelschapsdame' Frances Stevenson bewoonden dat appartement en het bleek dat Frances ook zorgde voor de romantische invulling van de Parijse nachten van Lloyd George. Nieuwgerig als ze was zag ze vanuit het raam hoe op het balkon bij Wilson de Italiaanse premier Orlando in tranen uitbarstte. Hij voelde zich niet ernstig genomen door de 'grote drie' Clémenceau, Lloyd George en Wilson en was zwaar vernederd. Frances kon het nieuws van Orlando's tranen in primeur aan haar liefste vertellen. Of hoe diplomatie soms rare kronkels heeft. Naast Italië werden ook de Japanners van de tafel der 'Grotten'

weggeduwd. Hun frustratie was vooral de niet-aanvaarding van de door hen ingediende 'Race Equality Clause', een bepaling die poneerde dat alle rassen in de wereld volledig gelijk zijn en zo ook behandeld moeten worden. Vooral de Angelsaksische staten hadden veel bezwaren en ook de Amerikanen vreesden dat de 'Clause' in eigen land de doos van Pandora zou openen. De Japanners voelden dat ze geen gelijk zouden halen en bleven gefrustreerd achter. Deze frustratie zou nog lang nazinderen, want sindsdien vertrouwden de Japanners het Westen niet meer en kozen voor agressief nationalisme... dat onrechtstreeks leidde tot de drama's van Hiroshima en Nagasaki.

Parijs vertoonde nog de sporen van een andere, recentere oorlog: die van de 'Gele Hesjes' van enkele dagen voordien. Talrijke gevels waren met houten afschermingen aan het oog onttrokken. Het befaamde restaurant Fouquet's was zo goed als compleet vernield want ook brandstichters waren er aan het werk geweest. Sporen van plundering en vernieling waren overal te zien en op de Arc-de-Triomphe waren nog relieken zichtbaar van de graffiti tags die er waren aangebracht. Doodjammer dat zo iets vandaag nog mogelijk is: we hebben nog zo weinig geleerd.

NEUILLY EN SAINT-GERMAIN-EN-LAYE

'Versailles' was niet het enige verdrag dat in 1919 werd afgesloten. Er werden ook verschillende andere bilaterale overeenkomsten gesloten. Zo was het stadhuis van Neuilly-sur-Seine – gesloten wegens zondagsrust, dus niet te bezoeken - de plaats waar het verdrag met Bulgarije werd getekend. Het werd een debacle voor de Bulgaren, die erg veel territorium verloren

Hier logeerde president Wilson... en weende Orlando. / Neuilly-sur-Seine, plaats van het verdrag met de Bulgaren.

en een trauma oplepen dat nog decennialang zou nazinderen. En in het kasteel van Saint-Germain-en-Laye – waar Louis XIV was geboren en een deel van zijn jeugd doorbracht – tekenden de Geallieerden een verdrag met Oostenrijk. De Oostenrijkers hadden slim en goed onderhandeld en konden zelfs als verliezers enige goodwill bij de overwinnaars losweken. Oostenrijk was het enige verliezende land dat wat territorium

wist te verwerven. Een wandeling rond dit gigantische renaissancekasteel, waar tijdens de Tweede Wereldoorlog von Rundstedt zijn hoofdkwartier had, was de waardige afsluiter van een indrukwekkende VIFF-tweedaagse.

Jan Breyne

Het prachtige kasteel van Saint-Germain-en-Laye.

W I J G E D E N K E N

REMEMBRANCE VOOR DE ONGELETTERDEN

Op 18 april 2019 organiseerde een kleine VIFF-werkgroep een bijzondere herdenking voor alle ongeletterde gesneuvelden uit WO I. Marc Verkest, Ludwich Devlieghere, René De Clerck, Geert Spillebeen moesten hun 'AA-project' (Anonieme Analfabeten) na maanden speuren uiteindelijk beperken tot de Remembrance bij het graf van soldaat Gentil Van Hauwaert, op zijn sterfdatum, op de Belgische Militaire Begraafplaats van De Panne. De analfabeten in de oorlog waren ontelbaar, maar evengoed onvindbaar vandaag. Zij lieten – evident – geen brieven of andere schrijfsels na. Deze jonge mijnwerker uit Nazareth, waarvan we officieel weten dat hij ongeletterd was, staat voor alle analfabete lotgenoten.

DE VERGETEN ANALFABETEN

Een VIFF-remembrance leidt ons makkelijk naar het graf van een bijzondere gesneuvelde: een kunstenaar, kampioen, VC, of zoon uit een illustre geslacht. Vaak op initiatief van de familie of bewonderaars; en terecht. Lastiger wordt het als je iemand herdenkt die letterlijk geen letter nagelaten heeft: de analfabeet. Gentil Van Hauwaert was één van de velen die lezen noch schrijven konden. Via hem brengen we ook hulde

aan die 'ongeleletterden', de vergeten analfabeten uit WO I. Vanaf 1842 hadden alle gemeenten een lagere school, al was de kwaliteit soms bedroevend. Toch bleef zowat 10% van de jongens analfabeet omdat er vóór 1914 geen leerplicht was. Kinderarbeid werd bovendien pas in 1889 ingeperkt. De militiewet van 1870 voorzag in een school voor ongeletterden in ieder regiment. De lessen werden meestal gegeven door dienstplichtige onderwijzers. De resultaten waren beperkt. Tijdens de oorlog konden frontsoldaten leren lezen en schrijven dankzij de Belgische school voor leergangen per briefwisseling. Vrijwillige onderwijzers hielpen hun medesoldaten, maar weinig 'ongeleletterden' vonden de moed om hun vrije tijd aan die lessen op te offeren.

GENTIL VAN HAUWAERT

In de legerarchieven spelt men: Gentil of Gentiel, Van Hauwaert, Vanhauwaert, Van Houwaert... Geboren in Nazareth (O.-Vl.) op 8 december 1892, was hij het vijfde kind in een rij van acht. Het gezin woonde volgens de militaire informatie in de Draakweg, in Nazareth. Via de lokale heemkundige kring kwamen we er uiteindelijk achter dat 'Draakweg' een verkeerde vertaling was van 'Chemin du Dragon'. Het correcte adres was: Dragonderwegel (destijds een pad vlakbij de Deinzesteenweg). In het leger werd dat als 'Chemin du Dragon' genoteerd. Een Vlaamse archivaris vertaalde dat dan weer naar 'Draakweg'. Moeilijk om verwanten op te sporen, die uit de Dragonderwegel afkomstig waren... We vonden niettemin een bejaarde nicht van Gentil, in Nazareth. (Dochter van een broer.) En een

De militaire fiche beschrijft hem als: 'Soldaat 2e klas', stamnummer 64027, 3e bataljon, 11e Linieregiment, 10e Compagnie. Beroep: mijnwerker, ongehuwd, 1m69 groot, donker kastanjebruin haar, een iets lichtere snor. Een kruisje i.p.v. een handtekening: illetteré of ongeletterd. (Vreemd, want er bestaan documenten waar vader Théophile wel een duidelijke handtekening zet.) Had de legerklerk van dienst te weinig geduld?

paar verdere verwanten. Niemand echter toonde interesse voor een herdenking van die 'nonkel' uit een ver verleden. Gentil Van Hauwaert was een jonge mijnwerker. Omdat hij 2 oudere, dienstplichtige broers had, werd hij in 1914 niet gemobiliseerd. Op 18 april 1915 meldde Gentil zich dan toch als oorlogsvrijwilliger. (Vermoedelijk werkte hij in onbezet N.-Frankrijk. Misschien als vluchteling.) Op 26 april 1915 krijgt hij een opleiding in het CI n°9 (centre d'instruction) in Parigné l'Evêque (bij Le Mans), een Frans trainingskamp voor Belgische infanteristen. Op 22 oktober 1915 begint zijn leven aan het Van Gentils militaire loopbaan kennen we enkel het fatale einde.

Behalve dat hij bij de fervente kaartspelers van de 11e Cie. behoorde. (Geestig artikelkje in De Belgische Standaard 9 juni 1917). Hij raakte op 17 april 1918 gewond door een kogel in de long, tijdens de Slag bij Merkem'. Op 18 april 1918 overleed hij om 11 uur in het veldhospitaal in Beveren-aan-de-IJzer. In 1924 werd zijn lichaam definitief naar De Panne overgebracht.

Geert Spillebeen

1. Zie op volgende pagina het artikel een exposé van de Slag van Merkem van de hand van Marc Verkest

GELEGENHEIDSGEDICHT

DE PIJN VAN GEDICTEERDE LIEFDE

- een eerbetoon aan de analfabeet-soldaat van de Grote Oorlog -

De dagen, weken, maanden, jaren duren moordend lang,
de tijd vergaat tot een voor altijd stilgevallen klok,
in het bloederig schietkraam van de Grote Oorlog
wordt een eenzame klapproos aan rode flarden geschoten.

Ik zie een treurende soldaat in de loopgraaf van zijn verdriet
dat hij niet kwijt kan in een haastig geschreven brief,
het alfabet is voor hem een martelend niemandsland
waarin hij verloren loopt en manke letters stottert,
hij kent geen tussen zijn bevende vingers geknelde pen,
zijn boodschap ligt versplinterd tussen kogels en granaten.

En wanneer de woorden van zijn vrouwtje hem bereiken
leest eerst een kameraad hoe groot haar liefde voor hem is,
hoe zij in schoonschrift even de oorlogswaanzin verzacht
terwijl driftig knagende ratten met gloeiende ogen toekijken,
een onuitroeibaar publiek in het wegrottend theater
waar een gruwelspektakel genaamd oorlog wordt opgevoerd.

Dezelfde kameraad noteert daarna een paar zoekende zinnen
die tot een dictee van onmacht worden neergeschreven,
dan volgt nog een vlugge kus op het vergeeld papier,
de tong die met lijm de boze wereld buiten houdt.

willie verhegghe

DE SLAG BIJ MERKEM OP 17 APRIL 1918

De Duitsers beginnen de aanval vol goede (over)moed; ze hebben immers enkel maar goede herinneringen aan dat nietige Belgische leger van 1914. Een order van 14 april stelt zelfs dat de Belgen zullen worden verdreven nog voor ze goed en wel beseffen wat er gebeurt.

De eerste uren van de aanval verlopen inderdaad positief voor de Duitsers. Hun tactiek is simpel: de Belgische linkerflank (Merkem) en rechterflank (Bikschote) massaal aanvallen waardoor het centrum automatisch in hun handen zal vallen. In de sector Merkem valt het kruispunt 'De Kippe' bijna onmiddellijk in hun handen. Dan zwenkt de aanval af in zuidelijke richting en overrompelt de versterkte stellingen 'Britania' en 'Ferme Verte'. De posities 'Ashoop' en 'Jezuïetengood' in de eerste linie zijn nog steeds in Belgische handen, maar worden in de rug aangevallen en dienen te worden verlaten.

Tegen de middag zijn de Duitse troepen over een breedte van twee kilometer meer dan één kilometer doorgestoten. Ongeveer op hetzelfde tijdstip zetten de Belgen de tegenaanval in. Dankzij een perfecte samenwerking tussen de aanvallende infanterie en de ongeschonden artillerie worden de verloren posities heroverd en rond acht uur 's avonds is enkel 'Jezuïetengood' nog in Duitse handen. Uiteindelijk om 21u.30 zijn alle Belgische posities heroverd.

Hoewel alle partijen terug waren op de plaats waar ze zich 's morgens bevonden, was de succesvolle verdediging van Merkem een belangrijke overwinning van de Belgische troepen: nooit eerder hadden ze de Duitsers zo duidelijk verslagen (7 Belgische tegenover 23 Duitse bataljons).

De Belgen verliezen 619 man (doden, gewonden en vermisten). De Duitsers verliezen tussen 1922 en 2354 man, waaronder 779 krijgsgevangenen.

Het is tijdens dit gevecht dat Gentil Van Hauwaert door een kogel gewond raakt. Hij wordt overgebracht naar het Belgisch Militair Hospitaal in Beveren-aan-de-IJzer waar hij de volgende dag (18 april) aan de opgelopen verwondingen bezwijkt.

Marc Verkest

Dichter Willie Verheghe (Ninove) las zijn gelegenheidsgedicht bij Gentils graf voor.

D E N A M E N L I J S T

Aanslag op Belgisch natuurpatrimonium

ODYSSEE MET DE TRANS-HERTOGENWALD

Tijdens de zoektocht om de Namenlijst met de gedurende WO I in België omgekomen Russische krijgsgevangenen te kunnen vervolledigen, kwam ik terecht bij een nogal bijzondere herdenkingsplaats : La Croix aux Alliés.

Deze herdenkingsplaats is gelegen midden in het Hertogenwald dat tot het grensoverschrijdende Natuurpark "Hoge Venen-Eifel" behoort. De naam Hertogenwald werd ontleend aan de Hertog van Limburg, die dit gebied vroeger in bezit had en het vooral als jachtdomein gebruikte.

VEENKRUISEN

Op de Hoge Venen en in het Hertogenwald werden in het verleden op vele plaatsen kruisen opgericht die meestal herinnerden aan één of meerdere aldaar overleden personen. Het ging onder meer over verdwaalde reizigers, omgekomen ten gevolge van de gure weersomstandigheden die op deze hoogvlakte kunnen heersen. Het Croix des Fiancés is hiervan één van de bekendste voorbeelden. Dit kruis staat nabij de Baraque Michel en in de onmiddellijke omgeving van grensmaal 151, die de vroegere grens tussen België en Pruisen aanduidde. Andere veenkruisen werden opgericht ter herdenking van slachtoffers gevallen in verschillende oorlogen waarmee de streek door de eeuwen heen geconfronteerd werd. Naast het Croix des Américains, opgericht in 1962 als herinnering aan de omgekomen bemanning van een in 1945 neergestort Amerikaans vliegtuig, was mij ook een Croix des Russes bekend. Dit kruis, gelegen op het grondgebied van Sourbrodt en in de nabijheid van de Bosfagne brug over de Roer, werd in 1963 opgericht ter nagedachtenis van tussen 1941 en 1944 omgekomen Russische krijgsgevangenen in het kamp van Bosfagne.

In het boek "Le Guide du Plateau des Hautes Fagnes", van R. Collard en V. Bronowski, is er p.284 ook sprake van een Croix aux Alliés. Tot mijn verrassing betrof het deze keer niet de geallieerden uit WO II maar wel degelijk deze uit WO I.

Le Croix aux Alliés.

LA CROIX AUX ALLIES EN HET MONUMENT DE LA ROBINETTE

La Croix aux Alliés (het Kruis van de geallieerden) is gelegen in het Hertogenwald, langs de Chemin de la Robinette, op 800m van de weg N68 Eupen – Malmédy en in de nabijheid van het rondpunt en de parking Drossart, van Hestreux en van de Fagne Moxheuse. Dit kruis werd opgericht in 1951 ter nagedachtenis van 4 Italiaanse krijgsgevangenen omgekomen in 1918 en, volgens het informatiebord, tot op het einde van de oorlog op deze plaats begraven.

Naast deze Italiaanse krijgsgevangenen waren er eveneens,

en wellicht reeds voordien, Russische krijgsgevangenen werkzaam in het Hertogenwald. Deze werden door de Duitse bezetter gedwongen tewerkgesteld bij de ontginning van het woud en te Perkiets in de daarbij aansluitende houtzagerijen. Perkiets is een gehucht van Membach, dat op zijn beurt een deelgemeente is van Baelen. Niettegenstaande er blijkbaar geen Russische krijgsgevangenen begraven werden bij het Croix aux Alliés, werd in de directe omgeving ervan en eveneens langs de Chemin de la Robinette, in 1969 een monument opgericht ter nagedachtenis van zowel Italiaanse als Russische krijgsgevangenen, omgekomen gedurende WO I. Dit monument werd geplaatst door de scoutsgroep Les Pionniers de Saint-Georges uit Eupen en bestaat uit een rechthoekige betonnen gedenksteen van 170cm hoogte en 235cm breedte. Op zaterdag 13 april 2019, werd door Les Pionniers de Saint-Georges het oude Croix aux Alliés vervangen door een nieuw exemplaar en werd de omgeving van het kruis en het monument opgeknapt. Deze actie, samen met zijn historische achtergrond, liet toe dat les Pionniers iets meer vernamen over de toch zeer complexe geschiedenis van de Duitstalige gemeenschap in België.

BOMEN VOOR HET FRONT EN DE TRANS-HERTOGENWALD

De Duitse bezetter had gedurende WO I een grote behoefte aan hout onder meer voor de troepen gelegerd aan het front in Vlaanderen en dat voor het stutten van loopgraven, de bouw van barakken, veldhospitaal, enz. In dit kader ging de aandacht van het Duitse leger dan ook snel uit naar de houtreserves van het westelijk deel van het Hertogenwald, gelegen op Belgisch

grondgebied. Er werd spoedig een zone opgevorderd die ongeveer een rechthoek vormde van 10km op 6km, gelegen tussen de rivieren Vesder en Helle, de bronnen van de Soor en de Gileppe en de wegen Eupen-Malmédy, Hestreux-Goé en Goé-Eupen.

Eens de bomen gerood waren in het opgevorderde gebied stelde zich vervolgens het probleem van het transport, enerzijds vanuit het woud naar de zagerijen en anderzijds verder naar het front in Vlaanderen. Transporten via het spoor waren daarbij het aangewezen vervoermiddel. Daartoe was het noorden van de vallei van de Vesder een prima vertrekpunt, dat tevens bediend werd door de buurtspoorlijn Dolhain-Membach-Eupen. Van daaruit kon het hout dan verder via de nationale spoorwegen naar het front in Vlaanderen getransporteerd worden. In 1915 werd de locatie van Perkiets, waar zich reeds belangrijke houtzagerijen bevonden, uitgekozen om daar een rangeerstation te bouwen, samen met een reeks platformen voor de op- en overslag van de houtreserves. Het aldus opgerichte rangeerstation van Perkiets vormde eveneens het spoorwaghoofd voor een net van smalspoorlijnen (type "Decauville"), aangelegd onder leiding van de Duitse bezetter. De mankracht voor de aanleg van deze smalspoorlijnen werd geleverd door Russische en Italiaanse krijgsgevangenen. Na de oorlog werd dit smalspoornetwerk in het Hertogenwald verder uitgebreid tot een lengte van 60km. Het werd geëxploiteerd door de Administration Forestière tot in 1952, waarna het netwerk ontmanteld werd. Dit netwerk van smalspoorlijnen werd vaak aangeduid als de Trans-Hertogenwald en is tot op vandaag nog steeds gedeeltelijk zichtbaar. Te Perkiets zijn

Het monument aan de Chemin de la Robinette.

Sporen van het vroegere smalspoornetwerk in het Hertogenwald.

er momenteel nog steeds houtzagerijen actief, die bomen verwerken afkomstig uit het Hertogenwald.

FOSSE D'EUPEN

Het kamp van de Russische en Italiaanse krijgsgevangenen in het Hertogenwald, bevond zich 300m ten oosten van het Croix aux Alliés. In de nabijheid vloeit de Fossé d'Eupen, die einde 18e eeuw gekanaliseerd werd, teneinde een gedeelte van het water uit het hydrografisch bekken van de Gileppe af te leiden naar de Soor en langs daar naar Eupen.

Het informatiebord nabij de brug over de Fossé d'Eupen vermeldt dat hierdoor de wolindustrie van Eupen van voldoende water werd voorzien. In die tijd woedde een felle concurrentiestrijd tussen de textielindustrie van Eupen (toen nog Duitsland) en deze van Verviers (België), waarbij de aanvoer van zuiver water uit de Hoge Venen van het grootste belang was.

Tijdens WO I werd de Fossé d'Eupen eveneens gebruikt voor de aanvoer van water naar de barakken van de krijgsgevangenen die zich in het Hertogenwald in de buurt van de Fagne Moxheuse bevonden.

VANDALEN PLUNDEREN HET HERTOGENWALD

De toenmalige Belgische Administratie schatte dat gedurende WO I ongeveer 300.000m³ hout in het Westelijk Hertogenwald gekapt werd. Aldus werd een eeuw geleden dit woud volledig leeggeroofd, wat verklaart dat er vandaag bijna geen oude bomen meer in voorkomen. Gedurende WO I werd deze

aanslag op het Belgisch natuurpatrimonium reeds aangeklaagd en omschreven als één van de vele wreedheden begaan door de Duitse bezetter.

In de krant L'Indépendance Belge van 16 oktober 1916 en eveneens in de krant Le XXe Siècle van 18 oktober 1916 verscheen een gelijkaardig artikel over het in groten getale rooien van bomen in het Hertogenwald. Beide artikels zijn gebaseerd op een bericht van de correspondent van de krant La Belgique, toen gevestigd in Den Haag. Daarin werd gemeld dat 'Les Boches' volop het Hertogenwald exploiteerden. Ze hadden te Perkiets, in de buurt van Membach en in de nabijheid van de tramhalte die door de bezoekers van het stuwmeer van de Gileppe werd gebruikt, een groot spoorwegcomplex aangelegd, aansluitend op de buurtspoorweg van Dolhain-Eupen. Dit goederenstation telde een 10-tal opstel- en rangeersporen en van daaruit vertrokken meerdere smalspoorlijnen doorheen het Hertogenwald. Verder verweet de correspondent van La Belgique, de Duitsers dat ze door de ongebreidelde boomkap niet alleen de Belgen financieel beroofden maar ook dat ze de "schoonheid van ons land" volop ruïneerden. Nogal gewichtig werd dit als volgt uitgedrukt: "Pauvre chère forêt, refuge profond et sûr d'amoureux et d'artistes, une des merveilles de notre pays... Qu'en laisseront-ils, les Vandales?"

Op 2 december 1916 berichtte de krant Le XXe Siècle dat in het Hertogenwald reeds 300 hectaren bos gerooid waren. Tegen de toenmalige prijzen vertegenwoordigde dit enkele miljoenen frank. Verder werd gemeld dat de 'vandalen' te Perkiets een grote elektrische zagerij hadden gebouwd, die toen echter nog niet actief was.

Op 10 januari 1917 verscheen in Informations Belges het nieuws dat 5000 houthakkers (sic) in het Hertogenwald actief waren en dat er reeds meer dan 400 hectaren hoogstammige bomen omgehakt waren. Financieel liepen de verliezen in de miljoenen franken en wat de aanslag op het natuurschoon betrof, daar waren de verliezen onschatbaar en onherstelbaar. Op 14 oktober 1917 meldde de Belgische Standaard onder de titel 'De Houtdieven', dat de Duitsers in het Hertogenwald voor niet minder dan 3 miljoen frank bomen hadden omgehakt, verspreid over een oppervlakte van 400 hectaren.

PROTEST TEGEN DE PLUNDERING VAN HET HERTOGENWALD

In 1916 was er al formeel schriftelijk protest aangetekend tegen de massale Duitse boomkap in België en dat door de Société Centrale Forestière de Belgique. Het protest werd gericht aan het Duitse Generaal Gouvernement van België, meer bepaald aan de Generaal Gouverneur baron von Bissing.

In een brief van 17 mei 1916 werd de ongerustheid geformuleerd van de eigenaars van bossen en van iedereen

Fossé d'Eupen.

die begaan was met de nationale bosbouw. Dit protest betrof vooral het arrest van 22 maart 1916 van het Generaal Gouvernement en de toen aan de gang zijnde omvangrijke inbeslagnames van bossen. Van deze brief werd tevens een kopie gestuurd aan de ambassadeurs van de Verenigde Staten, Spanje en Nederland, die "zeer vriendelijk een ontvangstbevestiging terugstuurden". De Société Centrale Forestière de Belgique deed enerzijds een beroep op de kennis en het bevattingvermogen van von Bissing, door te verwijzen naar het onontbeerlijk bestaan van bossen voor de voorspoed en de vitaliteit van een land en een natie. Hierbij werd verwezen naar de veelvuldige en waardevolle diensten die bossen en wouden bieden ten opzichte van het klimaat, de waterhuishouding, enz. Verder werd er ook op gewezen dat het bosareaal in België slechts 17% bedroeg van de totale oppervlakte en dat dit voor het Duitse grondgebied 25% was.

Anderzijds werd uitgebreid ingegaan op een aantal bepalingen uit de conventie van de Tweede Internationale Vredesconferentie van Den Haag (18 oktober 1907). Zo werd onder meer verwezen naar artikel 55 waarin bepaald was dat de bezetter enkel een vruchtgebruik heeft over de bossen die tot het staatsdomein behoren en deze dus niet zomaar kan rooien. Voor wat de private bossen betrof, werd verwezen naar de artikelen 46 en 56 van de conventie, waarbij het privé-bezit wordt beschermd. De Société merkte op dat het preventief in beslag nemen van bossen en de uitgestelde vergoeding ervan, in strijd waren met de bepalingen van bovenstaande artikelen en zeker het betalen van een prijs die ver beneden de huidige waarde van het hout lag.

Op 23 mei 1916 was er reeds een antwoord van von Bissing, die stelde dat de kappingen van sparen in de provincies Luxemburg, Luik, Henegouwen en Namen, zodanig miniem waren dat geen van de gevaren, aangehaald in de brief van de Société, een risico zouden kunnen vormen. Bijgevolg vond von Bissing dat zijn instructies niet moesten opgeschorft of gewijzigd worden. De volledige briefwisseling omtrent deze protesten en de antwoorden hierop zijn opgenomen in het Bulletin van de Société Centrale Forestière de Belgique, volume 22 van mei 1919¹. In dit Bulletin werd tevens opgemerkt dat de massale en brutale exploitatie van het Hertogenwald door de Duitsers, blijkbaar ook reeds tot gevolg had dat een gevoelige lokale klimaatwijziging zou zijn opgetreden. Er werd vastgesteld dat het momenteel even koud was geworden te Hestreu en te Drossart, als op de Baraque Michel. Climate Change anno 14-18.

PERKIETS EN LA MAISON DU ROI

In de brieven van de Société en in de hierboven geciteerde persartikelen was er geen sprake van het inzetten van Russische krijgsgevangenen bij de ontginning van het Hertogenwald.

In een krantenartikel van 19 april 1918 in L'Echo Belge, dat verscheen te Amsterdam, werd wel melding gemaakt van Russische krijgsgevangenen actief in het Hertogenwald en in de grote houtzagerijen te Perkiets. De installaties van de zagerij te Perkiets zouden 400 tot 500m lang zijn geweest en 300 tot 350m breed, zonder een aantal afzonderlijke barakken hierbij te rekenen. De bomen, gekapt in het Hertogenwald worden met 2 smalspoorlijnen getransporteerd naar de zagerij, waarbij wel 10 locomotieven ingezet worden. De zagerij telde 8 zalen waarin telkens 4 grote zagen waren opgesteld.

Op 20 mei 1918 verscheen in Notre Avenir een artikel waarin gemeld werd dat in de zagerij te Perkiets dag en nacht werd gewerkt en dat het hout direct op maat werd gezaagd om bruggen en loopgraven mee te bouwen. De dagelijkse productie zou 20 tot 30 treinwagons hebben bedragen. Verder werd in dat artikel melding gemaakt dat tussen Membach en Eupen, in het kasteel toebehorend aan Koning Albert, Russen waren gelegerd die onder meer instonden voor het laden van de treinwagons te Perkiets.

Het kasteel waarvan sprake in dat artikel is La Maison du Roi en werd in 1872 gebouwd als verblijf voor de plaatselijke lakenfabrikant Meyer en zijn familie. In 1900 werd het gebouw aangekocht door Graaf Philippe van Vlaanderen, broer van Koning Leopold II en vader van koning Albert en gehuwd met Marie von Hohenzollern. De bedoeling was om van hieruit op jacht te gaan in het Hertogenwald. Het gebouw lag enkele meters op het grondgebied van Eupen en dus in Duits gebied. Bij vergissing werd, onder meer op oude foto's, het kasteel meestal in Membach gesitueerd. Gedurende WO

La Maison du Roi, tussen Membach en Eupen.

I werd het hoofdgebouw gebruikt door de Duitse militairen en de bijgebouwen werden ingericht als gevangenkamp voor Russische krijgsgevangenen. Het kasteel werd in 1923 afgebroken met uitzondering van de 2 grote bijgebouwen die momenteel nog in het kader van het landbouwbedrijf van de huidige eigenaars, de familie Ortmann, gebruikt worden.

MODESTE MANGUETTE : VERZETSHELD UIT JALHAY

Bij de activiteiten in het Hertogenwald en in de zagerijen en het station van Perkiets zijn er onvermijdelijk slachtoffers gevallen onder de Russische en Italiaanse krijgsgevangenen. Deze slachtoffers zijn wellicht, zoals op vele andere plaatsen in België en Noord-Frankrijk, omgekomen door ongevallen of ziektes, onder meer in de hand gewerkt door de slechte levensomstandigheden waarmee de krijgsgevangenen geconfronteerd werden. In het boek 'Un Brave 1914-1918, Modeste Manguette : son oeuvre, ses souffrances et sa condamnation', van Iparny, pseudoniem voor J.M. Prinay-Deru, mei 1919, werd het wedervaren en de slechte behandeling van de Russische krijgsgevangenen op volgende nogal hoogdravende wijze beschreven : " De ongelukkige Russen, opgesloten in gevangenkampen bij de grens, werden verplicht door hun bewakers, wat zeg ik, hun beulen, om wat kan omschreven worden als gedwongen arbeid te verrichten, die in vele gevallen hun krachten te boven ging en dat bijna zonder voedsel en slecht gekleed. Geslagen en behandeld als een kudde verachtelijke dieren, die gedood werden zonder genade bij een woord, een gebaar, een wederwoord, gingen velen van deze

ongelukkigen dan ook op de vlucht ".

Bij hun vluchtpogingen konden de Russische krijgsgevangenen wel rekenen op de steun van een deel van de lokale bevolking. Modeste Manguette bleek ook zo iemand te zijn. In bovenvermeld boek werden zijn verzetsdaden en de gevolgen daarvan uitvoerig toegelicht. Modeste Manguette was 'barragist', arbeider-opzichter bij de Dienst Water van de stad Verviers, afdeling Barrage de la Gileppe. Hij had een uitstekende kennis van de streek en had het Hertogenwald in alle richtingen doorkruist. Onder meer uit een nationaal belgicistisch plichtsbewustzijn, verstrekke hij samen met een groep van gelijkgestemden uit de streek, onderdak en hulp aan ontsnapte Russische, Franse, Belgische,... krijgsgevangenen en bracht hen vervolgens ook over de grens met Nederland. Omwille van deze en andere activiteiten werd hij door de Duitsers aangehouden op 6 oktober 1917 en ter dood veroordeeld. Een straf die vervolgens omgezet werd in levenslange dwangarbeid. Op 1 maart 1918 werd Modeste Manguette overgebracht naar de gevangenis van Namen en vervolgens naar deze van Vilvoorde, waar hij op 12 november 1918 uiteindelijk weer in vrijheid werd gesteld. Naast het verlenen van hulp aan ontsnapte krijgsgevangenen en het begeleiden van hun Odyssee doorheen bezet België speelde hij ook informatie door naar Belgische inlichtingendiensten in Nederland, onder meer over de hoeveelheid hout dat uit het Hertogenwald werd weggehaald. Er zou ook een plan bestaan hebben om de Duitse houtzagerij te Perkiets tot ontploffing te brengen, wat echter nooit uitgevoerd werd. Voor het volledige verhaal en de verdere avonturen van Modeste Manguette, waaronder deze ten gevolge van de intriges van Duitse 'agents provocateurs', verwijst ik naar bovenvermeld boek dat kan geraadpleegd worden in het Stadsarchief van Leper.

EEN ODYSSEE VANUIT HET HERTOGENWALD NAAR ROBERMONT

Op het informatiebord bij het Croix aux Alliés en het monument de la Robinette, werden ook de namen vermeld van hen die op deze kleine begraafplaats ooit rustten : Luigi Brunelli, Vincenzo Mestiti, Contantino Capozzi en een vierde onbekende Italiaan.

Deze 3 namen vinden we ook terug in de Namenlijst maar met een wat andere schrijfwijze : Luigi Brunetti, Vincenzo Meretti en Constantino Capozzi.

In het essay 'De Namenlijst – Ai Nostri Gloriosi Morti', komen deze Italiaanse slachtoffers eveneens aan bod. Meer

1. https://archive.org/stream/bulletinvolume04belggoog/bulletinvolume04belggoog_djvu.txt.

*La Maison du Roi', tussen Membach en Eupen.
Modeste Manguette.*

bepaald in het hoofdstuk 'De Reorganisatie van ongeveer 100 oorlogsbegraafplaatsen na WO I', waarbij het ontgraven en herbegraven van Italiaanse slachtoffers in 1928 toegelicht worden. Op p.56 wordt vermeld dat op 19 juli 1928 vier lichamen van Italiaanse soldaten vanuit Verviers werden overgebracht naar de begraafplaats Robermont te Luik. In voetnoot 73, op p.114, wordt verder vermeld dat het gaat over Luigi Brunetti, Vincenzo Meretti, Constantino Capozzi en Augustino Carminati, allen blijkbaar overleden te Béthane, nadien begraven te Verviers en tenslotte herbegraven op de begraafplaats van Robermont.

De dienst Oud-strijders van de stad Verviers heeft de gegevens van alle oorlogsslachtoffers die op de stedelijke begraafplaats begraven waren, geïnventariseerd en beschreven in een specifiek bestand¹. In dit bestand zijn de vier hierboven vermelde slachtoffers de enige met de Italiaanse nationaliteit. Bovendien werden ze blijkbaar in vier naast elkaar liggende cryptes begraven : crypte 74, 77, 75 en 76. Ze werden allen op dezelfde dag ontgraven, 19 juli 1928, en overgebracht naar Luik-Robermont in sector 163-12, waar hun Odyssee vanuit het Hertogenwald, via de begraafplaats van Verviers, uiteindelijk eindigde.

Op basis van bovenstaande elementen kan met zekerheid grenzende waarschijnlijkheid besloten worden dat het onbekende Italiaans slachtoffer, vermeld op het informatiebord bij het Croix aux Alliés, wellicht Augustino Carminati is. Als dusdanig werden de gegevens in de Namenlijst dan ook aangevuld met de info over de oorspronkelijke begraafplaatsen en dat voor elk van deze 4 Italiaanse slachtoffers.

Volgens de dienst Oudstrijders van de stad Verviers, waren deze 4 Italiaanse slachtoffers blijkbaar allen overleden te Béthane, een gehucht van Goé, op zijn beurt deel van de gemeente Limbourg. Wellicht is deze plaats van overlijden niet correct. Gezien hun oorspronkelijke begraafplaats tot op het einde van de oorlog, bij het Croix aux Alliés gelegen was, is het eerder onwaarschijnlijk dat hun plaats van overlijden Béthane zou zijn. Wellicht zijn ze ergens in het Hertogenwald omgekomen en daar aanvankelijk dan ook begraven.

Er zijn hoogstwaarschijnlijk verschillende slachtoffers gevallen onder de Russische krijgsgevangenen die betrokken waren bij de bosontginning in het Hertogenwald en bij de werkzaamheden in de houtzagerijen en het station van Perkiets. Tot op heden niet bekend over hoeveel Russen het gaat en waar deze zouden begraven of herbegraven zijn. In de ruimere omgeving van het Hertogenwald zijn er 10 Russische krijgsgevangenen begraven op de stedelijke begraafplaats van Malmédy en een 150-tal, wellicht herbegraven, op de begraafplaats van Robermont te Luik. Het onderzoek hieromtrent wordt verdergezet.

Patrick Rapoye

2. <http://www.verviers.be/administration-communale/services-communaux/population/combattants-14-18.pdf>

Informatiebord bij Croix des Alliés... 'de vierde is onbekend'.

10 Russen begraven in Malmédy.

O N T R O E R P A R C O U R S

MALOULAAN, WINTER 1917. EEN IMPRESSIE

‘Onder het plaveisel het moeras’

Als iemand de eer kan worden toebedeeld ‘oren en ogen van het front’ te zijn geweest, dan allicht de Britse soldaat-dichter en chroniqueur Edmund Blunden (1896-1974). Van bescheiden rurale komaf dronk de jonge, (hyper)sensitieve onderwijzerszoon zich als tal van zijn Zuid-Engelse tijd- en streekgenoten een innige gehechtheid aan het land en zijn lieden in. De onderdompeling in de Klassieken, wier erfgoed hij op de middelbare school verkende, bracht een volgende bouwsteen in een fijnzinnige persoonlijkheidsvorming aan.

INTEGRITEIT

Voor Edmund, amper 18 toen het gebeurde, dwarsboomde het uitbreken van de oorlog logisch verhoopte toekomstplannen in de academische sfeer. Hij werd ingelijfd bij het (11de) Royal Sussex Regiment (de zgn. Lowther’s Lambs) en maakte vanaf voorjaar 1916 tot 1918 de gruwzame slagen aan de Somme en bij Ieper lijfelijk mee. De integriteit van Blunden-de-schrijver reflecteerde de integriteit van Blunden-de-man. Staat het buiten kijf dat hij aan de oorlog posttraumatische stress overhield, dan dient evenwel gesteld dat zijn creatieve aanleg hem voor de radicale instorting van zijn geestelijke gezondheid behoedde. Andere soldaten én schrijvers overleefden weliswaar de oorlog, velen benamen zich in wanhoop achteraf het leven.

UNDERTONES

Talloos, prangend en onthutsend zijn de momenten uit dat hachelijke tijdsgewricht die hij als ooggetuige te boek stelt. In lijn met zijn functie als officier bij inlichtingen zet hij in zijn persoonlijke oorlogskroniek *Undertones of War* daarenboven met welhaast fotografische scherpte de couleur locale en de geografische situatie neer. Voeg daar een filosoferend-poëtische blik aan toe, en je krijgt een relaas in handen van het hoogst denkbare literaire raffinement, dat je in één tijd trouwhartig als een compagnon de route langs de highways and byways van de oorlog in Vlaanderen en Noord-Frankrijk voert. Niet toevallig bleef *Undertones* sinds zijn verschijningsdatum (1928) onafgebroken in druk. Blijkens het oordeel van een gezaghebbend criticus mag het op erkenning als het ‘mooiste en langst denkbare oorlogsgedicht’ aanspraak maken.

Opmerkelijkwijls troffen we in Blundens poëtische nalatenschap niet minder dan 15 Somme- en evenveel Iepergerelateerde (Zonnebeke, Vlaminge, the Salient, Poperinge, Veurne, Busseboom ...) toponiemen aan.

Niet in het vervolgdeel ‘Poetical Variations’ opgenomen, dat *Undertones* vervolledigt, is onderstaand, evenwel markant, impressiegedicht “Transport Up” at Ypres, een tranche de vie en temps de guerre gedateerd januari 1917. Blunden zelf nam het in de verzamelbundel *Poems 1914-30* op. Ook Martin Taylor (*Overtones of War. Poems of the First World War*) en recentelijk Robyn Marsack (*Edmund Blunden, Selected Poems*), deden dat; Margi Blunden, dochter van, en Rennie Parker (*The Deceitful Calm. A New Selection of Poems by Edmund Blunden*), evenwel niet.

Lezer, als je ‘vanzeven’ in de Maloulaan passeert, probeer dan één ogenblik ‘onder het plaveisel het moeras’ (cit. A. F. Th. van der Heijden) te voelen.

“Transport Up” at Ypres

THE thoroughfares that seem so dead to daylight passers-by
Change character when dark comes down, and traffic starts to ply;
Never a noisier street than the Rue de Malou then becomes
With the cartwheels jolting the dead awake, and the cars like
rumbling drums.

The crazy houses watch them pass, and stammer with the roar,
The drivers hustle on their mules, more come behind and more;
Briskly the black mules clatter by, to-day was Devil’s Mass;
The loathly smell of picric here, and there a touch of gas.

From silhouette to pitchy blur, beneath the bitter stars,
The interminable convoy streams of horses, vans, and cars.
They clamour through the cheerless night, the streets a slattern
maze,
The sentries at the corners shout them on their different ways.

And so they go, night after night, and chance the shrapnel fire,
The sappers’ waggons stowed with frames and concertina wire,
The ration-limbers for the line, the lorries for the guns:
While overhead with fleeing light stare down those withered
suns.

Ieper: bij de doortocht van een konvooi

De verkeersaders die nog zo schijndood zijn voor de passant overdag
Veranderen van aanblik als het donker daalt en het verkeer zijn vaart hervat;
Geen lawaaiiger straat dan de Maloulaan dan onder haar dichte drommen:
Karrenwielen schokken de doden tot leven, de automobielen een paukendonder.

De waanzinnige woonsten zien ze passeren en stamelen onder het gedreun,
De drijvers jakkeren hun muildieren voort, de sliert is onafzienbaar:
Kwiek klepperen de zwarte muildieren langs, vandaag was het Duivels Domdag weer -
De walgstank van picrinezuur beknelt de keel, van ginds walmt een gaspluim op je aan.

Eerst silhouet, waarna pikzwart, onder de bittere sterrenkoepel,
Gulpt steeds de stroom van paarden, vrachtauto's en wagens gestaag.
Ze krijten zich doorheen de verveloze nacht, de straten een verfomfaaid doolhof;
De schildwachten aan de straathoek roepen hen wat tegen - elk zijnsweegs tegemoet.

Waarvandaan zij verdergaan, nacht na nacht, de schrapnels braverend,
De sappeurskarren met profielen en prikkeldraad volgestouwd;
De rantsoenkarren voor de vuurlijn, de affuiten voor 't geschut:
Terwijl van ginds boven nog neerstaren evenzoveel schrompelende zonnen,
snerend om het raaskallen van de nacht.

© Chris Spriet

B O E K B E S P R E K I N G

1919 – EEN JAAR VAN (ON)VREDE

Dat het jaar 1919 minstens even belangrijk was als '14-'18 zelf moge blijken uit de waaier aan boeken over dat eerste jaar na de Wapenstilstand. Bij Uitgeverij Aspekt verschijnt dezer dagen het verrassend vlot weglezende boek '1919: een Jaar van (On)Vrede', van VIFF-lid Johan Van Duyse. Niet een zoveelste publicatie, maar een eigzinnige

bloemlezing van historische feiten en gevolgen. We maken kennis met minder bekende drijfveren van overwinnaars, hun besluiteloosheid, opportunisme, enzovoort die tot het Verdrag van Versailles hebben geleid.

VERLOREN KANSEN

De auteur kruidt zijn teksten met een snuifje petite histoire van grote en kleine spelers, potentaten en piotten uit de Grote Oorlog. Zo neemt hij de lezer mee door het soms tenen krullende relaas van de verloren kansen op verdere vrede. Het boek biedt ook een kijk in de coulissen van de internationale 'vredestop', die finaal zou uitmonden in WOII. Immers, vindt de auteur: 'Er zat al van bij het begin een weeffout in de onderhandelingen. De vijand mocht niet mee aan tafel... Meer nog, Duitsland werd met voorwaarden geconfronteerd die het land en de wereld nog meer zouden verscheuren.' Maar ook de VS bleek meteen verdeeld: president Woodrow Wilson schoof in Parijs zijn 14-puntenplan voor een Volkenbond naar voren – voorloper van de VN – maar botste bij zijn terugkeer op binnenlandse tegenstand. Van Duyse: 'De oppositie vond dat die Volkenbond de Amerikaanse onafhankelijkheid te

Het monument van Equeurdreville: die vervloekte oorlog.

veel beperkte. Internationale toestemming moeten vragen om in actie te mogen komen? Dat kon niet de bedoeling zijn.' (Het lijkt haast een citaat van Donald Trump, koele minnaar van VN en Navo.)

EIGENZINNIGE KEUZE

In een toegankelijke stijl neemt de schrijver de vrijheid om uiteenlopende onderwerpen te behandelen. 'Een eigenzinnige keuze', noemt hij het. Van diplomatie tot toerisme en wielrennerij, van 'gele bandieten' (Chinezen) tot vluchtelingen en vergeten invaliden. Verwacht geen allesomvattend boek over 1919. Evenmin een werk dat onbekende inzichten oplevert. Je steekt er wel geregeld wat weetjes van op. Het item 'herdenking' beschrijft zowel De Onbekende Soldaat als de 600.000 beeldjes in de Palingbeek. We leren ook dat in Frankrijk, tussen 1920 en 1925 elke dag 16 oorlogsmonumenten werden opgericht; toch was er geen gemeentelijke verplichting. En die monumenten waren heus niet altijd triomfantelijk: 'Que maudite soit la guerre', bloklettert en (ver)vloekt het standbeeld in Equeurdreville.

NON-DIPLOMATIE

Nog zo'n lukraak weetje, onder de rubriek 'Hoeveel zullen we er bestraffen? Nou, niet te veel.' Zonder België te consulteren besloten de geallieerden dat ons land het voortouw moest nemen in de vraag aan Nederland om de gevluchte Duitse Keizer uit te leveren. Een staaltje van non-diplomatie. Er kwam niets van. België droomde van gebiedsuitbreiding in Nederland onder meer. Ook al wishful thinking. En de Keizer? Wilhelm bleef houthakken op zijn Hollandse landgoed Huis Doorn.

Nog een laatste weetje? De Spaanse griep eiste in 1919 meer doden dan de hele oorlog vermocht. Misschien heeft het virus zelfs het Verdrag van Versailles beïnvloed. Brits premier Lloyd George was pas hersteld bij aankomst op de Parijse Conferentie en Clemenceau werd er zwaar 'verkouden'. Belangrijker: een prikkelbare VS-president Wilson, getekend door griep, zette de onderhandelingen voort. En Lawrence of Arabia verliet de conferentie omdat zijn vader dodelijk geveld was door de ziekte.

VLOT VERTEERBAAR

'1919: een Jaar van (On)Vrede' beoogt een breed publiek met een algemene historische belangstelling. De vertelstijl maakt de informatie vlot verteerbaar. Historici pur sang kunnen elders terecht. Ook bij Johan Van Duyse trouwens. Want dit is niet zijn eerste publicatie over de afwikkeling van WO1. Als coauteur schreef hij recent een essaybundel: 'Het Dramatische Jaar 1919' (Ondertitel: De Doos van Pandora Gaat Open). Dat was het sluitstuk van de boekenreeks 'De Dramatische Jaren 1914-1919', een initiatief van de Nederlandse SSEW, Stichting Studiecentrum Eerste Wereldoorlog. Dat boek focuste op het Vredesverdrag van Versailles en zijn 1.914 artikelen. Daarin stak zoveel informatie (een bundeling van vaak detailistisch beschreven WO I-bronnen) dat de auteur – terecht – ook een vlot leesbare samenvatting wilde publiceren, voor een breed publiek. Dat maakt '1919: een Jaar van (On)Vrede' een onderhoudend en verdienstelijk boek.

1919 is het nieuwe boek van Johan Van Duyse (1953). Hij is al jaren bezig met die eerste wereldoorlog, als gids, als bezoeker,

De hoofdrollen in Parijs: v.l.n.r. Clemenceau, Woodrow Wilson en Lloyd George (drie hoge heren met hoge hoed).

De Omloop der Slagvelden: dag 3 bracht de wielrenners door Vlaamse Velden.

als zoeker. Zijn toevallige passie voor de Eerste Wereldoorlog (het begon allemaal met het rapen van aardappelen in Mesen) bracht hem al tot in Australië en Nieuw-Zeeland, waar hij contact nam met familieleden van hier gesneuvelde jonge mannen. Op hun beurt kwamen de familieleden naar hier om 'hun soldaat' te eren en te herdenken. Zo'n herdenking gebeurde dikwijls in samenwerking met de Vrienden van het In Flanders Fields Museum, waarvan Johan stichtend bestuurslid was en tot voor kort ook bestuurslid.

U kan dit boek bestellen bij Johan Van Duyse (johan.vanduyse@hotmail.com), Voorthoek 33, 9190 Stekene. Het kost 20 euro (plus 5 euro verzendkosten). Het bedrag kan gestort worden op rekening BE10750691012604 (bic axabbe22), waarna u het ontvangt. Ook bestelbaar in de boekhandel.

Geert Spillebeen

Glabbek tijdens WO I ZO BELEEFDEN 'MENSEN VAN HIER' DE GRUWEL

“Geschiedenis schrijven is geen privilege van academici in universiteiten. Lokale heemkundige kringen zijn vaak competentiecentra voor lokale geschiedenis. Het soort studies, waarbij met de loep wordt gekeken naar een kleine gemeenschap, maakt de grote geschiedenis tastbaar”, stelt Dr. Tom Simoens, geschiedenisdocent aan de Koninklijke Militaire School in zijn inleiding op het boek ‘Mensen van

Hier”, van de hand van VIFF-lid en KUL-medewerker Koen Lagae.

DIEPMENSELIJK

Glabbek. Dit is de lokale gemeenschap, die Koen Lagae in de schijnwerpers stelt, een gemeente in het Vlaams-Brabantse Hageland met Attenrode, Bunsbeek, Kapellen en Zuurbemde als deelgemeenten. Meer dan 10 jaar geleden stelde Koen voor om van de herdenking op 11 november iets méér te maken dan alleen het obligate ‘kransen leggen’. Het Davidsfonds Glabbek had daar wel oren naar en sindsdien werd elk jaar een WO I-verhaal verteld, van een soldaat of van de dorpsbewoners¹. De neerslag van deze diepmenselijke verhalen zijn nu gebundeld in het boek ‘Mensen van hier. Burgers en soldaten uit Glabbek

tijdens de Eerste Wereldoorlog’.

De auteur volgt de chronologie van de oorlogsgebeurtenissen maar daar waar mensen van Lubbeek en omgeving in het verhaal opdoemen schakelt hij haast ongemerkt over naar het persoonlijke verhaal, naar het verdriet en de angst, die een oorlog nalaat in de geest en het hart van mensen. De grote geschiedenis wordt tastbaar door de kleine geschiedenis. Daarbij zijn dagboeknotities en memoires de beste richtingaanwijzers. Omdat ze recht uit het hart komen en niet gehinderd zijn door de holle woorden en patriottische taal van bevelhebbers en politici. Het gaat hier niét om strategie en militaire overwinningen, het gaat om de wonden, die een oorlog aanricht in gemeenschappen, gezinnen en geesten. Het gaat ook om de wil van de mens tot overleven, de drang om uit het inferno weg te komen.

LEZENSWAARDIG

Ook voor wie niét van Glabbek is en wie de dienstplichtigen, de slachtoffers of hun families, die in het boek voorkomen, niet kent is ‘Mensen van hier’ een hoogst lezenswaardig boek. In een sobere, beschrijvende schrijfstijl, ontdaan van franjes, sleept Koen Lagae ons letterlijk mee in de Glabbeekse biotoop. We beleven de mobilisatie mee en de bewegingsoorlog, die volgens de auteur het grootste menselijke leed heeft veroorzaakt, vooral omdat de jonge rekruten amper getraind zijn, onwetend zijn over wat hen te wachten staat en met armzalige wapens de vijand moeten tegenhouden. In Zuurbemde, Kapellen en Bunsbeek zijn we getuige van ‘het drama van 18 en 19 augustus’, wanneer de Duitsers burgers doodschieten en huizen in brand steken zonder noemenswaardige reden. Wie krijgsgevangen genomen wordt probeert te overleven ondanks ziekte, koude en slecht eten: “Te weinig om te leven, te veel om te sterven”.

HARTVERSCHEUREND

Het frontleven aan de IJzer wordt met enkele rake dagboekgetuigenissen en gedichtjes beschreven. Zo klaagt Paul Swinnen over het ongedierte dat het leven in de loopgraven verpest: ‘O ratten en muizen/ Ze zitten dag en nacht aan ons brood/ O vlooiën en luizen/ Ze bijten ons overal dood.’ En zo gaat de hele oorlog aan ons geestesoog voorbij: het angstjaar 1916, het jaar van de oorlogsmoeheid 1917, de mouterij in Frankrijk, de gefusilleerden bij ons, de desertie, de uitputting, de groeiende opstandigheid bij de vermoeide rekruten en de verplichte tewerkstelling voor de Duitsers. En zo sleept de oorlog zich naar het einde. Ene Jean

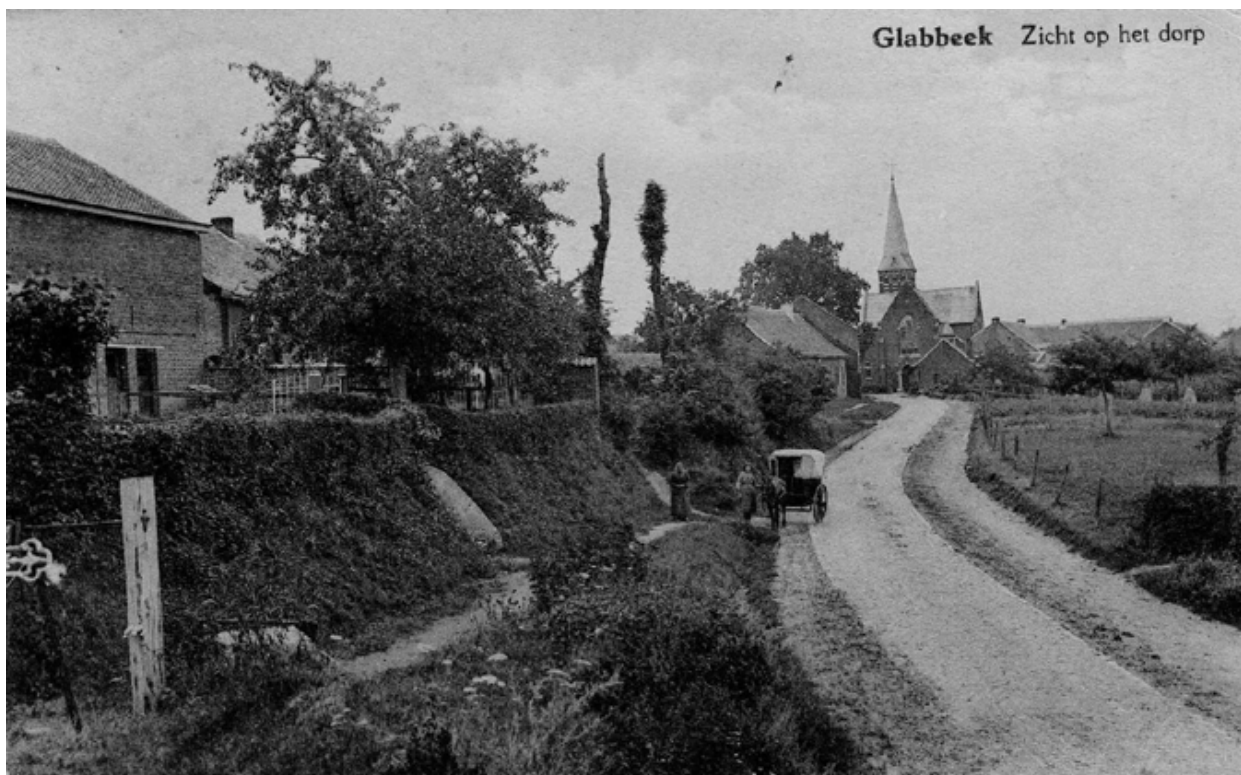
1. In ons VIFF-magazine 63 van oktober 2017 mochten onze lezers reeds kennis maken met het verhaal van Emile Gouin en Arthème De Coster van de hand van auteur Koen Lagae onder de titel ‘1917, het jaar van de oorlogsmoeheid’.

Jules Libersens: "Ze hebben hem bijeen geborsteld".

Vanderwaeren heeft in het zicht van de wapenstilstand nog pech: heel de oorlog heeft hij gevochten en alles overleefd, maar amper één maand vóór het einde sterft hij ... aan de griep. Hartverscheurend is het verhaal van Leonie, de moeder van Jules Libersens. Het eindoffensief is bezig, de Belgen naderen en bij iedere doortocht van soldaten flakkert bij Leonie de hoop op dat haar Jules erbij zal zijn. Haar dochter Irma vertelt later aan haar kinderen: "Ze was buiten gaan zien toen er een troep voorbijkwam. 'Ge moet niet meer letten. We hebben hem bijeen geborsteld', roept een soldaat haar toe. De woorden sloegen haar in het gezicht. Ze is direct in haar bed gaan liggen. Ze is er nooit overheen gekomen". Leonie stierf veel te vroeg, 59 jaar oud.

De bibliografie achteraan het boek oogt indrukwekkend. Koen Lagae is duidelijk niet over één nacht ijs gegaan. Het boek bevat soms verrassende invalshoeken zoals een gedetailleerde beschrijving van de gezondheidstoestand en de honger op het thuisfront. Kortom, dit is een boek dat ook zij die niét van Glabbeek zijn best kan boeien. Een aanrader!

Het boek is door de lokale afdeling van Davidsfonds Glabbeek in eigen beheer uitgegeven. Wie het boek wenst stuurt een mail naar koen.lagae@telenet.be, of naar karin.denruyter@skynet.be, secretaris van DF Glabbeek. De kostprijs is 25 euro. Wanneer het

Zicht op het landelijke Glabbeek... toen.

boek opgestuurd moet worden komen daar de verzendingskosten bij. Karin Denruyter of Koen Lagae zullen de eventuele koper hierover informeren. De opbrengst van het boek gaat integraal naar Minor Ndako, een organisatie die jonge vluchtelingen begeleidt, gaat.

Jan Breyne

HET VERHAAL VAN MAURICE MÉMOIRES VAN IEPERLING MAURICE QUAGHEBEUR

Dit boek is meer dan een oorlogsdagboek. Het is de neerslag van de herinneringen die Maurice Quaghebeur had aan de Eerste Wereldoorlog. Het is een verhaal dat de hele oorlog omsluit, van 1914 tot 1919.

BOEZINGE

Het unieke aan dit sterk persoonsgebonden oorlogsverhaal van Maurice Quaghebeur is het feit dat het alle facetten van die oorlog behandelt. Hij begint zijn verhaal met het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Hij is dan zestien jaar oud. Hij beschrijft de eerste maanden van de oorlog toen Boezinge in contact kwam met de eerste vluchtelingen en vooral Franse soldaten over de vloer kreeg. De gasaanval in 1915 is het sein om te vluchten. Eerst verblijft het gezin Quaghebeur in Tréguier (Bretagne), daarna in Cherbourg (Normandië). In juni 1916 wordt hij opgeroepen om soldaat te worden. We volgen hem in het opleidingskamp in Parigné-l'Évêque. Vanaf 1917 is hij aan het front, meer bepaald in de loopgraven nabij Diksmuide. Hij maakt in september-oktober 1918 het eindoffensief mee en wordt gewond. Uiteindelijk komt hij in een hospitaal in Londen terecht waar hij een goede verzorging krijgt. Het verhaal eindigt in maart 1919.

NABESCHOUWING

Pas tijdens de Tweede Wereldoorlog of kort daarna vertrouwt hij zijn wedervaren aan het papier toe.

Na het oorlogsverhaal van Maurice geeft Noël Boussemaere in een Nabeschouwing (dertig bladzijden) meer duiding over Maurice Quaghebeur en "Mijn Herinneringen uit den Wereldkrijg 1914-1918".

Maurice Quaghebeur werd in Boezinge op 22 november 1897 geboren. Na de oorlog trouwde hij met Juliana Nuytten. Zij woonden in Ieper waar hij zijn boterham verdiende in de firma Picanol. Hij overleed in Ieper op 5 januari 1979. Hij is de vader van de bekende Ieperse figuur Roger Quaghebeur, oprichter van de Ieperse vrije radio "Radio Vrie", regisseur van de Kattenstoet, auteur en bezieler van heel wat evenementen.

MAURICE QUAGHEBEUR (bewerking NOËL BOUSSEMAERE), Mijn Herinneringen uit den Wereldkrijg 1914-1918, FV regio Ieper-Diksmuide, Ieper, 2019 - 234 pp., 69 ill. – 20 euro.

234 blz., 69 illustraties (waarvan sommige in kleur), formaat 170 x 240 mm, index.

Bestelling kan door overschrijving van 20 euro + verzendkosten 7 euro, op rekening IBAN BE17 7383 2934 4021 (BIC: KREDBEBB) van Familiekunde Vlaanderen regio Ieper-Diksmuide met vermelding "Mijn Herinneringen" en bij noel.boussemaere@skynet.be.

(Meegedeeld)

T E N S L O T T E

Ian Alderman zoekt steun voor uniek project

‘RECOVERING THE PAST’

Het schitterend fotografisch werk van Londenaar Ian Alderman konden wij bewonderen in de tentoonstelling in het kader van ‘1917 Totale Oorlog in Vlaanderen’ in het IFFM. Zijn reeks foto’s ‘Recovering the Past’ lieten geen bezoeker onberoerd: Ian verwerkte figuren uit de Eerste Wereldoorlog in foto’s die hij maakte bij de ontmijningsdienst DOVO. Door het samenbrengen van verleden en heden in één beeld creëerde hij verrassende effecten, soms humoristisch, soms ontroerend, maar steeds indringend. “Ik dank het personeel van DOVO voor hun uitzonderlijke steun door mij ongehinderde toegang te verschaffen tot hun operaties gedurende vele jaren,” zegt de fotograaf, “Deze mensen werken onder erg gevaarlijke omstandigheden, dag in dag uit.”

UNIEK BOEK: ‘A CENTURY ON’

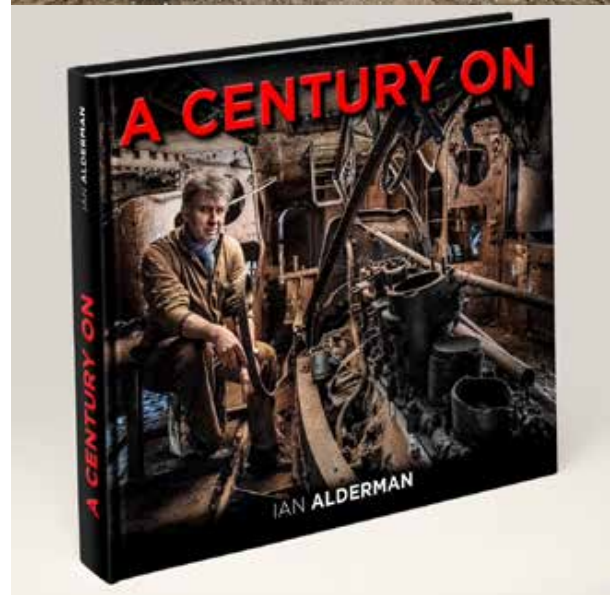
De foto’s uit de tentoonstelling zijn onderdeel van een boek dat hij nu wil uitbrengen. Acht jaar heeft Ian eraan gewerkt: “Het geeft op een unieke manier een kijk op de gevolgen van een oorlog die honderd jaar geleden eindigde. Ik geloof dat dit boek kan tonen dat de volgende generaties veel kunnen leren uit de catastrofale gevolgen van de oorlog.”

Het is de bedoeling van Ian om zijn boek in november 2019 te publiceren. Maar om dit mogelijk te maken heeft hij nog fondsen nodig en hij heeft een online fundraising campaign opgestart. Ian gelooft er sterk in dat hij het nodige geld kan samenbrengen: “Het boek moet er komen omdat het de toewijding en het enthousiasme belicht van de mensen die in het boek voorkomen en die – soms routinematig – betrokken zijn bij de vaak nog dodelijke erfenis van een oorlog die honderd jaar geleden eindigde”.

VIFF-Magazine wil graag de oproep van Ian Alderman ondersteunen. U, lezer, kunt ook uw steentje bijdragen. De internetlink is <https://www.kickstarter.com/projects/acenturyon2019/a-century-on>.

Het project heeft ook zijn eigen Facebookpagina, genaamd ‘A Century On’.

Jan Breyne

WO I-SLAGVELD BELLEWAERDE RIDGE IN ZILLEBEKE DEFINITIEF BESCHERMD

Vlaams minister-president en Vlaams minister van Onroerend Erfgoed Geert Bourgeois heeft in mei het Eerste Wereldoorlogslagveld van Bellewaerde Ridge in Zillebeke definitief beschermd als archeologische site.

In de aanloop naar de 100-jarige herdenking van de Eerste Wereldoorlog onderzocht het agentschap Onroerend Erfgoed het resterende oorlogserfgoed. Een aantal oorlogsrelicten werden al beschermd: begraafplaatsen, bunkers, gedenktekens, kraters en kraterlandschappen.

UITZONDERLIJK

Bellewaerde Ridge is een uitzonderlijk oorlogslandschap met goed bewaarde archeologische sporen, zoals restanten van loopgraven en schuilplaatsen.

Het ondergrondse oorlogserfgoed werd ook onderzocht. Op basis van luchtfoto's werden in Bellewaerde zowel de Duitse als de Britse frontlinie gevonden. Op het terrein bleek dat amper tien centimeter onder de graszode al de beschoeiingsplaten van de loopgraven tevoorschijn kwamen. De weide werd na de oorlog oppervlakkig geëgaliseerd en later niet tot op grote diepte gesaneerd, waardoor de archeologische sporen goed bewaard zijn gebleven.

KRATERS

Het kraterveld van Bellewaerde Ridge blijkt het best bewaarde kraterlandschap van de Westhoek. Na de oorlog liet de eigenaar een groot deel van het zwaargehavende terrein spontaan verbossen, zodat het reliëf er min of meer ongemoeid bleef. Op het bos sluit een weide aan, waarin de kraters na de oorlog alleen oppervlakkig geëffend zijn. De weide bleef nadien onaangeroerd, wat vrij uniek is. De meest noordelijke krater bleef bewaard in het bosje. Het bosje stond tijdens de oorlog bekend als Railway Wood. Hier bouwden de Britten na 16 juni 1915 een heus bolwerk uit.

TUNNELS

Naast het goed bewaarde 'oppervlakkig' archeologisch erfgoed zitten dieperliggende structuren onder de grond verborgen. Aan de kraters is een netwerk van tunnels verbonden. Schachten om de tunnels aan te leggen en de ondergrondse activiteit af te luisteren zitten her en der verborgen. Het gedenkkruis van de Royal Engineers brengt twaalf niet-geborgten Britse militairen in herinnering. Zij kwamen om bij een ondergrondse confrontatie of door een ontploffing in een tunnel. In de kraters rusten talrijke soldaten die verrast werden door de mijnontploffingen. Daarnaast is er onder Railway Wood een uitgebreide ondergrondse schuilplaats uitgegraven, de Cambridge Road Dug-outs.

(Meegedeeld)

Plan met de ondergrondse dugout © National Archives.

Bellewaerde Ridge, een nog quasi ongeschonden Eerste Wereldoorlog-landschap vol mijnkraters, waar de natuur zich over de oorlogslittekens ontfermde.

Het Cross of Sacrifice markeert de plaats waar de ondergrondse oorlog woedde en de slachtoffers van de 177th Tunneling Company rusten onder Vlaamse Velden.

Ook de Liverpool Scottish hebben er hun gedenkplaats.

